

Periodizarea, caracterizarea și analiza etapelor
istoriografice marxiste românești, privind dece-
niul 4 al secolului XX.

Mivia Dandara

Cei 26 de ani interbelici (1918-1944) au constituit, fără îndoială, obiectul cercetării predilecte a citorva generații de oameni de știință pe care îi numim, în mod convențional, "contemporanștii".

A existat, în primul rând, generația contemporanilor proprii ziși care au abordat epoca în care trăiau în dubla lor ipostază de cercetători și de participanți implicați direct (mai mult sau mai puțin) în însăși dinamica evoluției societății românești. Ei erau spre zenitul carierei lor științifice (fie datorită vârstei biologice, fie datorită unor circumstanțe care au pus capăt activității lor creatoare). Dintre ei, enumerăm succint pe istoricii Nicolae Iorga și Gheorghe Brătianu, pe economiștii Virgil Madgearu, Al. Arcadian, C. Băicoianu, Mitiță Constantinescu, pe sociologii D. Gusti, C. Drăghicescu, P. Andrei, pe doctrinariii Șt. Zeletin, C. Garoflid, P.P. Negulescu, M. Manolescu ș.a.m.d.^x

A existat apoi generația marxiștilor români care îmbinau activitatea lor de luptători pe frontul revoluționar cu cea a analizei și generalizării teoretice a proceselor istorice care se succedau. Printre ei, comuniștii Lucrețiu Pătrășcanu, Șt. Voicu, Barbu Lăzăreanu, Mihail Roller, Ilie Cristea, P. Constantinescu-Iași și social-democrații Șerban Voinea, N. Deleanu, Lothar Rădăceanu, Șt. Voitech ș.a.^{xx}

În sfârșit, a existat și continuă să-și desfășoare activitatea generația (sau generațiile ?) pentru care august '44 a deschis noi orizonturi în cercetarea atât de complexe și dramaticei perioade istorice numită îndeobște "interbelică".

I. Considerații teoretice, metodologice.

30 de ani s-au scurs de atunci, 30 de ani care au consfințit, pe multiple planuri, victoria unui popor hotărât să-și schimbe

^x Concepțiile lor doctrinare au constituit, în parte, subiectul unui studiu special, prezentat de noi ca referat în cadrul etapei de pregătire a doctoratului.

^{xx} Contribuția lor istoriografică va face subiectul unui studiu al nostru, pe care îl vom încredința revistei "Anale"

destinul istoric în conformitate cu cele mai înalte ale sale năzuințe. Era firesc ca în această devenire atotcuprinzătoare, și istoriografia românească să evolueze într-o continuă ascendență cantitativă și calitativă. Că ~~acesta~~ a fost sensul și scopurile ei, ne-o dovedesc cele câteva mii de titluri care constituie bibliografia istoriografică marxistă românească¹. S-au editat deci mii de titluri însumând zeci de mii de pagini dedicate acestei perioade. Au fost scrise aceste pagini de către istorici diferiți, în epoci istoriografice sensibil deosebite, atât sub aspectul acumulării de informații cât și al interpretării. Ele sînt constituite într-un patrimoniu distinct, fiind folosite atât în circuitul științific intern și internațional, cât și în procesul de instruire și educație a unor largi categorii de cetățeni ai țării. Ceea ce considerăm noi ~~ca~~ s-a făcut în prea mică măsură (proporțional cu cantitatea și importanța problemelor) au fost studiile de critică istoriografică menite să decahteze din această imensitate de informație istorică valorile de nonvalori, durabilul de improvizație, științificul de pseudoștiințific, actualul de depășit, adevărul de fals sau eronat ... într-un cuvînt filtrarea valorică care presupune trierea - respectiv scoaterea sau menținerea în circuitul științific - producției istoriografice dintr-o anumită perioadă.

Care este, sub acest aspect, tabloul oferit de istoriografia noastră? Există câteva studii în care au fost trecute în revistă realizările din acest domeniu, pentru o anumită etapă².

- 1 Vezi R.Deutsch, "Istoricii și știința istorică din România 1944-1969", Editura științifică, București, 1970; Stefan Pascu, Ioachim Crăciun, Bujor Surdu și autorii "Bibliografia istorică a României 1944-1969", Editura Academiei R.S.R., Tom I(1970); "Bibliografia revistei" <<Anale de istorie>>1955-1969", Anale de istorie, nr.1/1970; Sumarul sumarelor la reviste de istorie ("Studii", "Magazin istoric" etc) și diverse bibliografii tematice selective; Bibliografia istorică a României", IV, 1969-1974, Edit. Acad. R.S.R., 1975.
- 2 V. Chereșteșiu, E. Stănescu, I. Ionașcu "Despre dezvoltarea științei istorice din Republica Populară Română în deceniul 1944-1954" ("Studii", VII, nr.3/1954, pp.161-172); P.Constantinescu-Iași "Realizările istoriografiei românești între 1945-1955", București, f.e 1955, 51 p (apărut și în l. franceză în "Nouvelles études d'histoire" 1955, pp.3-28); C. Daicoviciu "Dezvoltarea științei istorice contemporane pe baza învățăturii marxist-leniniste" ("Lupta de clasă XXXVII, nr.10/1957, pp.88-97); A. Oțetea "Dezvoltarea științei istorice românești după 23 august 1944" ("Studii, XII, nr.4/1959, pp. 35-47); "Contribuția revistei <<Studii>> la dezvoltarea istoriografiei marxist-leniniste în România" - 15 ani de la apariție ("Studii 15, nr.6/1962 pp. 1779-1783); C.Daicoviciu, Eug. Stănescu "Probleme principale ale cercetării istoriei României în anii puterii populare" ("Studii" 15, nr. 6/1962, pp. L.XXXIII-cv); (continuare în pag.3)

Elaborate sub forma unor bilanțuri de activitate, deseori prilejuite de o aniversare importantă, aceste studii le considerăm interesante din cel puțin două puncte de vedere: pe de o parte, ele reprezintă judecăți de valoare la adresa istoriografiei noastre într-un anumit moment al evoluției sale, pe de altă parte, ele pot fi considerate ca articole quasi-oficiale de directivă (cu tot ce implică acest termen) prefigurând perspectivele ce se deschideau științei istorice în perioada următoare.

Intr-adevăr se constată (din studierea comparativă a producției științifice dintr-o anumită etapă) concordanța principală (referitoare la istoria patriei) dintre documentele P.C.R., aceste studii istoriografice de directivă și lucrările de istorie care au apărut ulterior.

În această situație, considerăm utilă delimitarea a ceea ce în istoriografia noastră a purtat pecetea conjuncturismului, de limitele inerente stadiului atins de cercetarea științifică. Mai exact, ar trebui depistate cauzele obiective și cele subiective care au generat o anumită optică în tratarea diverselor teme istorice abordate.

Exemplificăm. În studiul "Dezvoltarea științei istorice românești după 23 august 1944"¹, acad. Andrei Oșetea, făcând bilanțul celor 15 ani acumulați de istoriografia marxistă românească de la eliberare, aprecia că "după o scurtă perioadă de dezorientare pentru unii, între 1944-1948, marea majoritate a istoricilor noștri, înțelegând sensul vremii, au optat pentru viitor" părăsind pozițiile ideologice ale burgheziei și adoptând ideologia proletariatului².

Autorul sublinia că la Conferința Națională din octombrie 1945, P.C.R. "a indicat direcția de urmat și a formulat limpede sarcinile principale ale noii istoriografii marxist-leniniste", considerând

(continuare din pag.2)

"Din realizările istoriografiei noastre în 15 ani de la proclamarea R.P.R." (Studia Univ. «Babeș-Bolyai», nr.2/1962, pp.7-21); Petre Constantinescu-Iași "Cercetarea istoriei contemporane a României în anii puterii populare" ("Studii" nr.6/1962, pp.1673-1683); St.Pascu "Succesele istoriografiei din cei 20 de ani de la eliberare" (St.Univ. «Babeș-Bolyai" nr. 2/1964, pp.13-22); C.Daicoviciu, Eug. Stănescu "Probleme principale ale cercetării istoriei României în anii puterii populare" ("Anuarul Institutului de istorie, Cluj, nr.11/1968, pp.25-57.

¹ "Studii", nr.4/1959, pp.35-47

² Op.cit, p. 35.

"Manualul de istoria R.P.R" (publicat de un colectiv de istorici, sub conducerea acad. M. Roller în 1947) ca o "primă aplicare a acestor indicații". Manualului - se spune - i-a urmat inițiativa publicării sistematice a documentelor interne ale țării noastre și campania neîncetată "împotriva ideilor dușmănoase și neștiințifice ale vechii istoriografii", noua orientare putându-se efectua repede datorită exemplului și ajutorului creator al științei istorice sovietice (de la lucrările teoretice puse la dispoziție, la dezbaterile asupra periodizării și a altor probleme cruciale din istoria patriei, până la modelul organizării muncii științifice și didactice)¹.

Articolul mai specifica importanța Congresului al II-lea al P.M.R (dec.1955), care, prin Raportul prezentat de Gh.Gheorghiu-Dej, a indicat istoricilor noștri sarcina de a elabora "o istorie a României care să sintetizeze, de pe pozițiile învățăturii marxist-leniniste, tot ce s-a realizat la noi pe tărîmul științei istorice" (Tratatul de Istoria României) și un manual de istorie a partidului.

Considerînd că istoriografia burgheză "a ignorat complet epoca contemporană sub pretestul că, din lipsă de documente și de perspectivă istorică, ea nu poate fi tratată științific", autorul scotea în evidență rolul hotărîtor al editării lucrărilor conducătorilor partidului^x și a documentelor privitoare la istoria partidului^{xx} în elaborarea studiilor de istorie contemporană de către istorici, enumerîndu-le și calificîndu-le drept reușite, scrise de pe pozițiile marxism-leninismului (Despre aceste studii ne vom ocupa în paginile următoare ale lucrării noastre). Un alt exemplu, articolul "Cercetarea istoriei contemporane a României în așii puterii populare" scris de acad. Petre Constantinescu-Iași în numărul festiv închinat celei de a XV-a aniversări a proclamării R.P.R.².

¹ Op.cit, p.36.

^x Sînt enumerate: Gh. Gheorghiu Dej "Articole și cuvîntări", "Treizeci de ani de luptă a Partidului Comunist din România"; Chivu Stoica "Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petrolști în 1933"; ~~Documente din Istoria Partidului Comunist din România~~ (4 volume); articolele publicate de: "Analele de istorie a Partidului" îndeosebi lecțiile privitoare la istoria partidului

² "Studii, nr.6/1962, pp. 1673-1683

Apreciind că știința istorică românească își are fundamentarea teoretică marxistă în documentele de partid, autorul scoate în evidență "sprijinul de neprețuit... prin publicarea volumelor de <<Articole și cuvântări>> ale lui Gh. Gheorghiu-Dej" care "pe lângă lămurirea principalelor etape ale dezvoltării societății românești din istoria contemporană, prezintă aprecieri valoroase asupra diferitelor perioade istorice"¹.

Pornind de la aceste teze, autorul pledează pentru o "justă" periodizare a istoriei contemporane românești:

I 1917-1921 - avântul mișcării revoluționare și a formării P.C.R;

II 1922-1929 - perioada stabilizării relative a capitalismului, caracterizată prin "accentuarea subordonării economice și politice a țării statelor capitaliste din Apus victorioase după primul război mondial și transformarea României într-un avanpost împotriva primului stat socialist, U.R.S.S."²;

III 1929-1933 - perioada crizei economice (mondiale) capitaliste în România.

După această perioadă, autorul delimitează niște "faze", despre cea dintre 1933-1937 spunând că "... cercurile reacționare, pe timpul guvernării liberale, duc o politică de fascizare a țării, ajungând spre sfârșitul perioadei la instaurarea dictaturii fasciste"³. Autorul conchide: "... aceste fapte constituie capitolul, care poate fi numit <<Perioada ascensiunii fascismului în România>>⁴. Cu declanșarea celui de-al II-lea război mondial - care pentru România a însemnat "dictatura deschisă, regală și apoi legionară antonesciană". Poporul român va fi treptat tîrît în războiul antinațional împotriva U.R.S.S. Stim că respectiva periodizare și, mai ales, caracterizările date unor etape au trebuit să fie argumentate cu date și fapte care să justifice aceste judecăți generalizatoare. Si... istoriografia noastră pînă prin 1964 (în cazul unor autori și după !) a fost dominată de aceste teze.

O etapă nouă în cercetarea istoriei patriei a fost deschisă de Congresul al IX-lea al P.C.R. Documentele acestui congres, urmate de alte documente de partid^x au pus în circuitul științific o serie

1 Op. cit. p. 1675

2 Op. cit. p. 1676

3 Op. cit. p. 1678

4 Ibidem

x) Congresele IX, XI, ale P.C.R. (cont. pag.6).

de teze, aprecieri și judecăți istorice care au avut darul de a deschide noi și fecunde orizonturi în cercetarea și analizarea realităților societății românești interbelice. Și, întradevăr, în anii următori o autentică explozie istoriografică venea în întâmpinarea sarcinii de onoare conferită de partid cercetătorilor de pe frontul istoriei. (În prezentul referat ne vom ocupa, la locul potrivit, de această efervescență creatoare).

Opinăm însă că, la fel ca și în etapele premergătoare, critica istoriografică a întârziat să-și spună cuvântul, deși era mai necesară ca oricând o luare de poziție față de tot ceea ce s-a scris până atunci.

Cîteva studii¹ au deschis destul de promițător calea spre o dezbatere științifică, partinică a problematicii istoriografiei românești. Din păcate ele au fost puține, nu au reușit să pună în discuție întreaga gamă de probleme cu care a fost și este confruntată istoriografia noastră contemporană, încît, după părerea noastră... procesul a rămas suspendat și așteaptă o justificată reluare.

Vom stăruî puțin asupra studiului elaborat de Gh. Ioniță, deoarece el face referiri mai ample la perioada de care ne preocupăm. Spațiul nu ne permite să ne ocupăm detaliat de calitățile și probitatea științifică de care, fără îndoială, autorul a dat dovadă în prezentarea sintetică a titlului enunțat. De altfel, așa cum am spus, el nici nu-și propunea o tratare exhaustivă ci doar să deschidă o necesară dezbatere, să propună cîteva interesante subiecte de controversă științifică, să scoată în primplanul atenției cercetătorilor o seamă de subiecte de meditație critică care se cereau rezolvate cu un înalt spirit de responsabilitate.

(continuare din p. 5)

Nicolae Ceaușescu "Partidul Comunist Român - continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România", Editura politică, București, 1966; Plenara C.C. al P.C.R. din 22-25 aprilie 1968", Editura politică, 1968; Nicolae Ceaușescu "Expunere la ședința jubiliară a M.A.N. consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei, cu România", 29 noiembrie 1968 ș.a.m.d.

¹ Vezi Gh. I. Ioniță "Cercetarea istoriei contemporane a României în ultimul sfert de veac" ("Anale de istorie" nr.6/1969); V. Liveanu "Despre istoriografia marxistă din România între cele două războaie mondiale" ("Era noastră" nr.1/1972); St. Mușat "Considerații privind dezvoltarea istoriografiei muncitorești și a P.C.R. după 23 August 1944" ("Anale de istorie" nr.4/1972); Gh. Matei "Unele considerente pe marginea articolului «Despre istoriografia marxistă în România între cele două războaie mondiale»" ("Anale de istorie", nr.6/1972).

În perioada care a urmat, nefîndu-se curs acestei invitații, după părerea noastră s-a creat (atît în rîndul specialiștilor, dar mai ales al cititorilor de rînd) o oarecare derută, manifestată fie prin negarea în bloc a istoriografiei scrise pînă atunci, fie prin mărirea susceptibilității față de posibilitatea istoriei - ca știință - de a oglindi în mod realist evoluția economică, socială și politică a unei anumite epoci.

În articol se făceau, de exemplu, unele referiri care pot sugera ideea - cu care noi sîntem de acord - că istoriografia marxistă românească are ea însăși o istorie a ei, că poate fi și ea împărțită în perioade relativ distincte. Autorul vorbește astfel despre "trecut" și are în vedere anii precedenți, deci un trecut apropiat, fără a preciza însă care ar putea fi etapele, caracterizarea lor, și eventuala graniță de la care unele deficiențe s-au remediat.

Trecînd în revistă munca depusă de istorici în elaborarea unor selecții tematice de documente, vorbind despre seriile de "Documente din istoria P.C.R" (1917-1922; 1923-1928; 1929-1933; 1934-1937) și "Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România" (1917-1944)^x - singurele publicate totuși pînă acum pentru perioada 1924-1944 - autorul consideră că unele dintre ele au avut de suferit "de pe urma unei munci neștiințifice de realizare"¹. Critica fiind vagă, dînd în excludere răspunderea pe seama "muncii neștiințifice", cititorul se poate întreba: pot fi folosite aceste documente? care? cu ce limite? cu excluderea căror erori sau date eronate?

Enumerînd principalele cuceriri istoriografice autorul sesiza pertinent scăderile, erorile, lacunele și, implicit, sarcinile ce revin istoricilor în munca de cercetare, subliniind rolul care trebuie să-l joace^{în} această direcție critica de specialitate, atît în viața științifică internă ("renunțarea la aerul festiv și la formulele incantatorii rostite invariabil la fiecare apariție editorială", "prezentarea deformată a unor probleme ale istoriei noastre naționale în creația, mai veche sau mai nouă, chiar a unor istorici și cercetători din țara noastră"), cît și în combaterea unor "concepții și idei întîlnite în lucrările de istorie provenite din școli și de la autori situați pe poziții nemarxiste" (numai la ei? adăugăm noi).

^x Apărute între anii 1953-1958

¹ Gh. Ioniță, op.cit., p.42.

Indomnul era rostit în 1969. El avea ca suport sarcinile puse în fața istoricilor de către partidul nostru, sarcini care apoi au fost mereu și succesiv reactualizate și îmbogățite, cu diverse prilejuri, de către secretarul general al partidului, Nicolae Ceaușescu.

A răspuns critica istoriografică acestor imbolduri de muncă creatoare? Considerăm că nu.

Climatul științific, din acest punct de vedere, s-a menținut la fel de inoperant și lipsit de combativitate, mai ales când este vorba despre problematica istoriei interbelice.

Un studiu¹ din revista "Anale" a reactualizat (adâncind ~~problematica~~ problematica ~~interbelică~~) multiplele aspecte contradictorii care ar trebui soluționate de istoriografia noastră, dar a rămas o întreprindere singulară care s-a oprit la enunțarea și nu la rezolvarea lor pentru toată perioada interbelică.

Pentru că s-a apreciat în mod just că exigențele puse în fața istoriografiei "reclamă cu necesitate atingerea unor nivele interpretative superioare... / redimensionarea și reconsiderarea unor evenimente, momente sau perioade văzute altădată prin prisma unor orientări metodologice necorespunzătoare și a unor conjecturi deformante"; că este necesară "revederea critică a unor formulări, aprecieri și concluzii care în deceniul 6 și în primii ani ai deceniului următor au avut o anumită circulație" deoarece "în condițiile unor orientări sectar-dogmatice și practici subiectiviste manifestate în domeniul muncii ideologice a partidului... / impedimente serioase s-au creat și pentru cercetarea istorică" care a rămas "tributară unor aprecieri necorespunzătoare, eronate, întâlnite și în unele documente din anii activității ilegale a partidului, multe dintre ele emanând de la organe ale Internaționalei Comuniste..." (sublinierile ne aparțin)².

Conținutul aproape a fiecărui cuvânt constituie o problemă demnă de analizat și explicat:

"Reconsiderarea unor evenimente". Care și cum?

"Altădată". Mai exact când? pînă când?

"Orientări necorespunzătoare" sau "sectar-dogmatice". În ce au constat? De cine erau date? Ce consecințe au avut? Când și cum

¹ St. Mușat "Considerații privind dezvoltarea istoriografiei muncitorești și a P.C.R după 23 August 1944" ("Anale de istorie", nr.3/1972, pp.11-31).

² Idem, p.15.

au fost lichidate?

"Practici subiectiviste". Ale cui? Manifestate prin ce și cu ce urmări?

"Impedimente... pentru cercetarea istorică". De ce natură? Cum s-au repercutat asupra adevărului istoric? S-au înlăturat?

"Aprecieri necorespunzătoare". Care au fost ele? Ce limite au avut?

Sirul întrebărilor ar putea continua. Dar nu asta este important. Soluționarea lor este de o stringentă necesitate deoarece altfel se riscă: să se pună sub semnul întrebării, în bloc, întreaga noastră istoriografie, căzîndu-se într-o extremă criticistă neoperativă, să se dea istoriografiei tendențioase străine motive de polemică sterilă, făcînd uz de propriile noastre aprecieri eronate, iar pe istoricii (de la noi și din străinătate) de bună intenție să-i pună în situația de a nu putea discerne cu ușurință în selecția se producă un noian de dubii, incertitudini și reea surselor de informație; să/noi tendințe subiective în interpretarea dată de cititori (specialiști sau consumatori de literatură istorică) evenimentelor asupra cărora s-a pus pecetea incertitudinii.

Să ne punem în situația unui cititor care dorește să se documenteze într-o anumită problemă. Este normal să înceapă prin a căuta stadiul istoriografic în care se găsește ea, suportul documentar, metodologic și teoretic care o susține. Aflînd despre lucrările de istorie scrise că au fost tributare cutărilor și cutărilor lipsuri (vezi cele de mai sus), cititorul mai este avertizat că: uneori s-au subestimat tradițiile românești; că unele probleme fundamentale au fost prezentate deformat; că unele momente privind tactica și strategia P.C.R au fost tratate într-o viziune schematică; că activitatea unor remarcabili militanți a fost prezentată denigrator ș.a.m.d. Cititorul are imboldul, în această situație, de a apela direct la documente. Dar află din același studiu de critică istoriografică că și în întocmirea volumelor de documente și-au croit drum "într-o măsură" o serie de procedee metodologice constînd din "fetișizarea unor documente", "citate trunchiate și rupte din contextul operelor clasicilor marxism-leninismului", "ajustarea muncii de investigație, selecție și prelucrare a materialului factic "etc.etc.

S-ar putea să ni se reproșeze că "dramatizăm". Oarecum situația. O facem în deplină cunoștință de cauză, în postura de cititor și cercetător care și-a propus realizarea unei lucrări privind istoriografia referitoare la deceniul 4 al secolului nostru.

Ne-am lovit de toate aceste dificultăți, cărora li s-au adăugat și altele.

Încercăm, în cele ce urmează să prezentăm succint câteva concluzii la care am ajuns.

Avansăm, în primul rând, o posibilă periodizare a istoriografiei noastre marxiste de după 23 august 1944:

1944-1947 - perioada unei efervescențe deosebită de descătușarea de sub rigorile regimurilor politice trecute, concretizată în apariția unor prime și valoroase lucrări scrise de pe pozițiile materialismului dialectic, cu inerente limite și deformări datorate, pe de o parte, stadiului de început de drum (cu tot ceea ce însoțește "începutul") pe de altă parte, continuării (pentru că era o continuare!) unor aprecieri a evenimentelor mult prea recente sub semnul cărora acționase P.C.R. în lupta sa pentru eliberarea țării;

1948-1964 - perioada restructurării instituționale a cercetării istorice de pe pozițiile concepției filozofice marxiste; a acumulărilor cantitative treptate, în domeniul cunoașterii temeinice a evoluției societății românești, de la amănunte și fapte spre concluzii generalizatoare; a transformării și legării istoriei de activitatea teoretică și ideologică a P.C.R.; a unor ingerințe nefaste, conjuncturale practicate sub diverse forme, de forurile politice și științifice ale U.S. care ^{se} arătau în tuturi al acestui domeniu - mai pronunțat în perioada stalinistă; a căutărilor și clarificărilor specifice muncii științifice, menite să conducă spre crearea unei istoriografii autentice, militante.

1965 - până astăzi - perioadă în plin proces creator, care depășește cantitativ, dar mai ales interpretativ fazele anterioare; perioadă puternic marcată și impulsionată de documentele celor trei congrese ale partidului, de conținutul cuprinzător, plin de învățăminte și deschizător de noi orizonturi istorice oferit de cuvântările secretarului general al partidului nostru, Nicolae Ceaușescu, cu prilejul diverselor aniversări și întâlniri de lucru; perioadă în care se profilează cu certitudine devenirea și maturizarea unei istoriografii originale românești, îndreptățită să propage în circuitul științific intern și internațional autentice judecăți de valoare asupra trecutului nostru.

În lumina acestor aprecieri despre istoriografia pe care o traversăm, apare pregnant rolul ce i s-ar cuveni criticii istoriografice, măsura în care ea trebuie și poate să contribuie la înălțarea științei istorice românești.

Motivăm alegerea deceniului 4 ca perioadă de referință a preocupărilor noastre. Am pornit de la premiza că anii 1930-1940, în evoluția economică-socială și politică a României, oferă pentru cercetător o variată gamă de investigație științifică.

Sub aspect economic, se pot găsi, în acest interval de numai 10 ani, fenomene dintre cele mai diferite: criză generală; etapă de revenire, consolidare și dezvoltare culminantă pentru economia capitalistă românească; etapă caracteristică conjuncturii generate de război.

Sub aspect social: o evoluție care a dus spre o mai pronunțată și mai rapidă delimitare a claselor și intereselor de care erau ele animate; a antrenării și implicării unor largi categorii sociale în marile probleme ale societății în context intern și internațional.

Sub aspect politic: metamorfozarea treptată a monarhiei de la un regim parlamentar constituțional, la dictatura personală sub acțiunea aceluiaș rege - Carol al II-lea; existența la cîrma țării a unor guverne reprezentînd tipurile fundamentale ale partidelor burgheze existente - P.N.T., P.N.D., P.N.L. și, apoi, ale dictaturii carliste; involuția sistemului parlamentar, de la funcționarea relativ normală pînă la dispariția sa; un proces continuu de grupări și regroupări în sistemul de partide, de la pulverizarea spre concentrarea lor, pînă la excluderea lor din cadrul vieții normale politice; o delimitare ascendentă a forțelor sociale și politice, sub imperiul pericolelor externe, în forțe fasciste și antifasciste.

Sub aspectul conjuncturii externe în care s-a aflat implicată România: o variată și tot mai agravantă situație privind statutul său internațional, care a evoluat de la o relativă stabilitate pînă la izolarea sa desăvîrșită în perioada ce a premers declanșării celui de al II-lea război mondial, culminînd cu pierderile teritoriale, independenței și suveranității naționale.

Deci 10 ani, care, pentru destinul istoric al poporului nostru, au concentrat o experiență complexă, plină de semnificații și învățăminte.

II. Problematika majoră a istoriei anilor 1930-1940 în România și tratarea ei de către istoriografia marxistă.

Urmărind (convențional) direcțiile de cercetare pe coordonatele deja enumerate mai sus, vom reda foarte schematic și concen-

trat tabloul pe care-l oferă istoriografia noastră^x

1. Studiarea aspectelor economice a stat de la început în atenția cercetării specialiștilor hotărâți să abordeze istoria patriei de pe pozițiile materialismului dialectic. Era, de altfel firească și obligatorie această pondere acordată fenomenelor cu rol hotărâtor în evoluția societății.

La numai câteva luni de la eliberarea patriei, comunistul Lucrețiu Pătrășcanu publica două lucrări¹ valoroase, rod al cunoașterii și studierii unei epoci pe care a cunoscut-o atât din studiile întreprinse, cât și în calitatea de martor direct, implicat activ în desfășurarea evenimentelor.

Economia lucrării nu ne permite o analiză detaliată a celor două opere scrise de Pătrășcanu deși demersul ar fi interesant. Subliniem doar că ele au avut parte de o epocă scurtă de difuzare, interdicția lor ulterioară lipsind istoriografia noastră de o serie de valoroase ipoteze de lucru. După reabilitarea autorului de către Plenara C.C al P.C.R din aprilie 1968, a revenit în centrul atenției cercetătorilor^{xx}, unii preluând în mod științific unele din tezele elaborate, alții căzând în extrema folosirii abuzive, necritice a lor. Problema analizării critice a concepțiilor și concluziilor lui

^x Menționăm că enumerarea titlurilor lucrărilor va respecta criteriul cronologic al apariției lor, pentru a putea reda imaginea unor preocupări, a evoluției lor și a soluționării cantitative și calitative a problemelor, în conformitate cu periodizarea istoriografică propusă.

¹ Lucrețiu Pătrășcanu "Problemele de bază ale României" (oct.1944) și "Sub trei dictaturi" (dec.1944).

^{xx} Acest lucru a fost facilitat de reeditarea, deocamdată, a trilogiei lui Lucrețiu Pătrășcanu: "Un veac de frământări revoluționare, "Sub trei dictaturi" și "Curenți și tendințe în filozofia românească" (Editura politică, 1969, 1970, 1971).

Ar fi deosebit de utilă continuarea reeditării celorlalte lucrări.

Lucrețiu Pătrășcanu își așteaptă încă rezolvarea.

Va trebui astfel clarificată valabilitatea concepției lui privind stadiul de dezvoltare economică atins de România în ajunul celui de-al II-lea război mondial (după el un stadiu "imperialist" care a determinat, în ultima instanță, declanșarea războiului antisovietic¹) deoarece, dacă premisele analizei ce o face economiei românești sînt destul de obiective, nuanțate și pertinente, concluziile suferă de încorsetări teziste, determinate nu atît de deficiențele informaționale cît de prejudecățile și conjunctura politică a momentului.

Am mai adăuga la aceste observații, efortul (de la un anumit punct păgubitor respectării unor realități concrete) de a stabili analogii, cu orice preț, între teoria generală marxist-leninistă privind economia capitalistă și fenomenele manifestate în economia românească² (vezi abordarea problemei monopolurilor, a concentrării capitalului, a rolului capitalului financiar în pregătirea și declanșarea războiului) care l-au condus la concluzia că "evoluția economiei românești se încadrează deci etapei în care a pășit, pe scară mondială, întregul regim capitalist: etapei sale imperialiste"³. Dacă în primul capitol al lucrării, Pătrășcanu se oprește pe larg asupra sectorului industrial din economia României, în următorul procedează la analiza celui alt sector de bază, cel agrar⁴, căruia îi dedică o minuțioasă radiografie, polemizînd cu doctrinarii burghezi, ajungînd să stabilească caracteristica agriculturii românești: "Ea constă din împletirea relațiilor de producție capitaliste cu relațiile de producție aparținînd trecutului pre-capitalist... Coexistența în sectorul agricol a două forme de producție, aparținînd unor epoci istorice deosebite, aceasta dă trăsătura specifică care deosebește economia românească de economia țărilor capitaliste apusene"⁵.

¹ Vezi "Problemele de bază...", "Introducere. Cîteva cuvinte despre războiul României", pp. 9-21.

² L. Pătrășcanu, op.cit., Capitolul I "Caracterul capitalist al economiei industriale din România", pp. 22-64.

³ Op. cit., p. 64

⁴ Op.cit., Cap.II "Aspecte vechi și noi ale problemei agrare", pp. 65-120.

⁵ Op.cit. p.101

Dacă multe din considerațiile lui sînt realmente valoroase, în tratarea acestor aspecte, tot așa de adevărat este că vom găsi și o serie de exagerări negativiste¹, de absolutizări forțate cu scopul de a pune de acord premisele teoretice de la care pornea cu fenomenele existente². Același mobil îl va conduce la realuarea problematicei și în cealaltă lucrare cu scopul declarat în prefață de a expune "cauzele de natură economică și socială care au promovat fenomenul dictaturii de tip fascist (subln. ns) sub cele trei forme cunoscute" - carlistă, legionară și antonesciană³. Si în această lucrare, concluziile privind situația economică sînt uneori alterate sau forțate pentru a servi demonstrației (cu substrat politic) caracterului fascist al regimurilor politice dictatoriale. Această părere ne-a întărit convingerea că repunerea în circuitul științific a unor lucrări mai vechi ar trebui în mod obligatoriu însoțită de adnotări și comentarii reprezentînd punctul de vedere actual, pentru a nu da loc la nedorite confuzii și interpretări eronate. Altfel actul reconsiderării unor istorici nu-și atinge scopul propus.

Spațiul nu ne permite să analizăm și alte lucrări de același gen (din perioadă) scrise sub forma unor articole, studii sau cărți⁴.

Preferăm să ne referim succint la "Istoria R.P.R. Manual pentru învățămîntul mediu" sub redacția acad. Mihail Roller, deoarece conținutul și tezele ei au dominat o lungă perioadă sensurile și direcțiile istoriografiei noastre.

Capitolele XXX și XXXI ale acestui manual sînt dedicate problemelor care ne interesează. Se fac aprecieri largi și distincte privind economia țării în etapa crizei economice (1929-33) și în perioada "fascizării țării și a pregătirilor războiului antisovietic" (1934-1940). Pentru prima etapă, tabloul descris urmărește prea puțin cauzele obiective și caracterul specific al crizei din România,

1. Vezi analiza conținutului și consecințelor reformei agrare din România (p. 72-74, 78-79; 82-84)
 2. Vezi paragraful "Munca învoită - relații iobage și semi-iobage" (p. 80-82) și tendințele de concentrare în cadrul mării proprietăți (p. 87-88)
 3. L. Pătrășcanu "Sub trei dictaturi", Ediția 1970, p. 10
 4. T. Savin "Capitalul străin în România" (Ed. Eminescu, București 1947)
- x "L'économie roumaine sous le joug de l'imperialisme allemand" (București, 1946).
- x Ediția I-a a apărut în 1947. A fost urmată de a II-a (1948). Noi folosim ediția a III-a (1952) avînd din punctul nostru de vedere avantajul de a încheia (oarecum!) prima perioadă istoriografică (1944-47) și de a deschide pe cea următoare (1948-1964).

accentul fiind pus pe aspectul consecințelor sociale ale ei, pe scăderea nivelului de viață al maselor (ceea ce nu-i greșit, dar nu-i suficient) pe politica de trădare a guvernelor care au înrobitor țara imperialismului american, englez și francez (ceea ce este conform realității dar și îngroșat tendențios)¹.

Pentru cea de a doua etapă, caracterizată ca o "depreziune economică de un fel deosebit" se sublinia că "Principalul în dezvoltarea economică industrială de după 1932 a constat nu în progresul industrial absolut, ci în deplasarea dezvoltării în direcția industriei de armament și în general a celei legate de furniturile de război.../în dauna industriei alimentare și forestiere"². Trăsătura caracteristică a perioadei era "dezvoltarea rapidă a producției de război și pe această bază concentrarea industriei, dezvoltarea monopolurilor, creșterea enormă a băncilor"³, puternica dezvoltare și întărire a cartelurilor, accentuarea subordonării economice de către capitalul franco-anglo-american.

Cu anii 1937-1938 România intra într-o nouă criză economică, situația industriei românești înrăutățindu-se, cu toate eforturile depuse pentru înarmare⁴. Pe măsura orientării politice a guvernelor burghezo-moșierești către Germania hitleristă, crește ponderea ei în subjugarea economică a țării⁵.

O dată cu instaurarea dictaturii regale „fasciste” toată politica economică a fost îndreptată spre întărirea pozițiilor vîrfurilor capitalului monopolist (autohton și americano-englez) prin acapararea și exproprierea burgheziei neromâne și a unor elemente românești⁶.

Ne oprim aici cu exemplificările. Le-am selectat deoarece le vom regăsi dezvoltate și argumentate într-o serie de lucrări ulterioare.

Amintim astfel o serie de lucrări care se ocupă de prezentarea pe verticală a diverselor compartimente ale economiei românești⁷ care conțin pe de o parte, o valoroasă sursă documentară, inte-

¹ Op. cit., pp. 567-579.

² Op. cit., p. 610

³ Idem, p. 611.

⁴ Idem, p. 615

⁵ Idem, p. 618

⁶ Idem, p. 627

⁷ A. Vijoli "Cercetări asupra capitalului financiar în țara noastră", București, Tipografia Băncii R.P.R., 1949, 158 p; V. Smărăndescu "Date cu privire la formarea capitalului financiar în România burghezo-moșierească" în "Probleme economice" nr. 3/1952; (continuare în p. 16)

resante și valabile aprecieri privind fenomenele economice, pe de altă parte, aprecieri eronate, neconforme cu realitățile existente, asupra cărora specialiștii ar trebui neapărat să se pronunțe.

Există de asemenea, o serie de lucrări și studii care¹ au în obiectivul cercetării o etapă mai scurtă (dar pentru diverse compartimente economice) despre care am avea aceleași observații ca și pentru categoria anterioară.

Si, în sfârșit, categoria studiilor² care pun accentul pe relațiile economice externe ale României, subliniind mai ales

(continuare din pag.15)

S.Stirbu "Despre situația agrară din România în perioada dintre cele două războaie mondiale" în "Studii", nr.5-6/1955, p.7-39; M. Maievschi "Contribuții la istoria finanțelor publice ale României, 1914-1944", Editura științifică, București, 1957; A. Vijoli "Sistemul bănesc în slujba claselor exploatatoare din România", editura științifică, 1958; M.Năstase "Unele aspecte ale dezvoltării capitalismului monopolist de stat în România burghezo-moșierească" în "Finanțe, Credit", nr.9/1959, pp.51-65; "Studii privind istoria economică a României", București, 1961, 308 p; N.N Constantinescu, V. Axenciuc "Capitalismul monopolist în România", Ed. politică, București 1962 ș.a.

1 I Vesa "Contribuții la studiul crizei economice de supraproducție din 1929-1933 din industria României" în "Caiete științifice", nr.1/1958, pp.142-183; N.Marcu "Unele aspecte ale crizei economice din 1929-1933 în industria și agricultura României" în "Probleme economice" nr.11/1956, pp.47-61; V.Axenciuc, A.Oprea "Criza economică din industria României în anii 1929-1933" în "Lupta de clasă" nr.XXXIX/1959, pp.63-77; V.Axenciuc "Contribuții la studierea ciclului de producție din perioada 1929-1937" în "Probleme economice" nr.7/1953, pp.64-77; I.Puia "Intărirea dominației monopolurilor în industria României între 1934-1940" în "Studii și cercetări economice", nr.1/1964, pp.172-184.

2 Eliza Campus "Acapararea economică politică a României de către Germania hitleristă în anii 1937-1938" în "Studii și referate". Istoria României, partea a II-a, 1954, pp.1723-1750; Paul Radu "Date asupra acaparării și jefuirii petrolului românesc de către imperialismul anglo-american în "Studii", nr.3/1951, pp.149-167; C.Murgescu, N.N Constantinescu și autorii "Contribuții la istoria capitalului străin din România, de la sfârșitul primului război mondial până la ieșirea din criza economică din 1929-1933", București, Editura Academiei R.P.R., 1960, 592 p; C.Bogdan "Aface-urile verzoase ale capitaliștilor români și străini cu ocazia așa-ziselor naționalizări din anii 1935-1940", în "Studii de istorie a economiei României", vol.I, 1961, pp. 295-308.

caracterul lor înrobitor și subordonarea politică, pierderea independenței naționale. Este un merit al istoriografiei economice că, în etapa nouă, deschisă de Congresul al IX-lea al F.C.R., a trecut la tratarea mai adecvată a fenomenelor economice, că apelează la o analiză complexă, urmărind angrenajul dinamicii economiei românești în context internațional, extrăgându-și concluziile din datele oferite de statisticile și documentele vremii. Cu toate acestea noi considerăm aceste împliniri ca pe un început care se cere continuat cu perseverență. Spunem aceasta deoarece dacă au apărut diverse studii în revistele de specialitate¹, întârzie încă seria unor sinteze cuprinzătoare, a unor monografii problematice în acest domeniu. După cum se observă, am enumerat până acum numai lucrările exclusiv economice. Desigur că, în literatura istorică, în tratarea multor subiecte, se pornește de la analiza substratului economic care a determinat o anumită situație. Exemple de această natură pot fi numeroase, uneori ele sunt prezentate cu competență și discernămint, alte ori analizei originale îi sunt substituite concluzii preluate necritic din alte lucrări. În toate cazurile, noi am adoptat metodologia prezentării lor în domeniul în care ele se exprimă cu predilecție, urmînd ca în viitor să le surprindem și în realizarea lor din acest punct de vedere^x.

¹ Amintim astfel studiile: V. Axenciuc "Les monopoles dans l'industrie de la Roumanie" în "Revu roumain d'histoire", nr.1/1965, pp.55-79; "Evoluția economiei românești în anii 1918-1938" în "Anale de istorie" nr.6/1966, pp. 3-18; Emilian Dobrescu "La structure de l'économie roumaine 1938-1967", București, Editura Meridiane, 1968, 100 p. (în limbile franceză, engleză, germană); B. Constantinescu "Contribuții la istoria petrolului românesc", București, 1971, 521 p; C. Botez "Contribuții la cunoașterea situației economice forestiere a României între primul și al doilea război mondial", "Anuarul științific", Univ. Al.I.Cuza seria filozofie, economie, nr.13/1967, pp.217-230; Oprea Parpală "Extensivitatea și unilateralitatea agriculturii României burghezo-moșierești în perioada dintre cele două războaie mondiale", București, Editura Academiei R.S.R., 1966, 220 p; S. Pop "Cu privire la caracterul crizelor agricole din România 1918-1940 în "Anale de istorie" nr.2/1967, pp.98-114; "Istoria economiei naționale a României" (sub redacția lui M.A.Lupu), Editura didactică și pedagogică, 1974, 586 p; M.F.Iovanelli "Industria românească 1934-1938", Editura Academiei R.S.R., București, 1975, 256 p.

^x Din această categorie, compendiile tratînd istoria României, monografiile despre luptele din februarie 1933, despre dictatura regală, și diversele lucrări de istorie politică, acordă spații corespunzătoare analizei situației economice din respectiva etapă.

În general, pentru deceniul 4 se observă următoarea situație în istoriografia economică: există în circuitul științific lucrări cu conținut contradictoriu, cele mai recente ignorând tratarea critică a mai vechilor păreri (chiar în cazul aceluiaș autor care, în etape diferite a tratat aceleași probleme); există o preocupare mai accentuată pentru aspectele din domeniul industriei, cele din alte ramuri economice (agricultură, comerț), fiind rar abordate; atât pentru întreaga perioadă interbelică cât și pentru anii 1930-1940 lipsesc sintezele problematice, cele câteva apărute sînt, fie depășite, fie destinate învățămîntului universitar, neputînd fi folosite ca lucrări de referință de bază; există mai multă preocupare pentru studierea crizei economice din 1929-1933, etapele următoare fiind mai rar și mai superficial tratate. Toate acestea se datoresc, în mare parte, credem noi, lipsei desăvîrșite a unor culegeri de documente pe problemele specifice, cercetătorul trebuind să întreprindă mereu și nespornic (avînd în vedere imensitatea și dispersarea surselor) investigații singulare și, inevitabil, lacunare; se observă lipsa unor colaborări complementare (atît în elaborarea unor sinteze cât și în cunoașterea reciprocă, la zi, a cuceririlor celorlalte științe sociale) care determină perpetuarea unor interpretări depășite în ceea ce privește fenomenele social-politice în lucrările cu conținut economic și, invers, tratarea aspectelor economice într-o manieră de asemenea depășită, în lucrările de istorie social-politică; însfîrșit, decurgînd din aprecierea anterioară dar, mai ales, din sporadicile încercări teoretice de aplicare a marxism-leninismului la situația specifică a României, literatura noastră istorică nu poate încă demonstra ~~elocvent~~ complexa paletă a fenomenelor social-politice din acest interval, din punctul de vedere al bazei economice care a generat-o. Sînt, din acest punct de vedere, încă neelucidate convingător probleme de genul: substratul economic care a generat fenomenul fascist românesc; același fundament pentru explicarea diferențiată, de conținut și grad, a tendințelor și instaurării dictaturii regale; caracterizarea cea mai potrivită și cuprinzătoare a stadiului atins de economia românească, în general și pe etape; implicațiile generate de situația economică în evoluția politicii externe românești ș.a.m.d.

1 Vezi V. Axenciuc, N.N Constantinescu, M.A Lupu ș.a.

2. Studiarea aspectelor sociale, în strînsă dependență cu realitățile economice și politice, s-a bucurat de o largă și cuprinzătoare oglindire în literatura de specialitate din toate etapele istoriografice marxiste. Începînd din prima fază, prin lucrările amintite ale lui Lucreția Pătrășcanu^x, continuînd cu studiile și articolele tratînd din ce în ce mai aprofundat situația economică a claselor sociale, relațiile și raporturile de forță existente în evoluția societății¹, momentele și formele

^x Capitole speciale dedicate analizei și caracterizării diverselor clase și pături sociale din România interbelică se găsesc în "Problemele de bază ale României", pp. 121-160.

- 1 Enumerăm selectiv: J. Benditer "Din politica antipopulară și antinațională a burgheziei și moșierimii românești între anii 1937-1939" ("Studii" nr.2/1954); T. Necșa "Date privind situația clasei muncitoare din România în perioada crizei economice 1929-1933" ("Studii" nr.1/1956); Costin Murgescu "Caracterul prădălnic al dinastiei Hohenzollern-Sigmaringen /.../ 1935-1940" ("Studii" nr.4/1958); Gh. Stanciu "Aspecte ale procesului pauperizării muncitorimii între cele două războaie mondiale" ("Probleme economice", nr.5/1959); Popescu O.N. Toma, N. David "Aspecte ale exploatării țărănimii muncitoare în România burghezo-moșierească" ("Probleme economice", nr.6/1960); D. Ciobanu "Lupta P.C.R. pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor muncii" ("Studii. Cercetări juridice", nr. 2-3/1961); V. Axenciuc "Pauperizarea clasei muncitoare între cele două războaie mondiale" ("Probleme economice" nr.3/1961); I. Păcuraru, E. Goldstein "Aspecte ale situației țărănimii muncitoare din România burghezo-moșierească" ("Revista de statistică", nr.4 și 8/1961); Gh. Surpat "Flagelul șomajului de masă cronic în România burghezo-moșierească" ("Probleme economice", nr.3/1962); C. Murgescu "Politica antițărănească a monarhiei de Hohenzollern" ("Cercetări filosofice", nr.6/1962); I. Puia "Durata excesivă a zilei de muncă în industria României între 1934-1940" ("Studii nr.2/1963); N.N. Constantinescu/.../ "Situația clasei muncitoare din România în perioada 1934-1938" ("Anale de istorie" nr.1/1964); D.V. Firoiu "Legislația privind conflictele de muncă în anii regimului burghezo-moșieresc" ("Anale de istorie") nr.4/1966); Ilie Ceaușescu "Lupta clasei muncitoare din România pentru adoptarea și aplicarea legii asupra contractelor de muncă în perioada crizei economice" ("Anale de istorie" nr.6/1967); "Lupta proletariatului din România pentru aplicarea prevederilor democratice ale legilor muncii adoptate în anii 1929-1939" ("Anale de istorie nr.1/1968) etc.

manifestării luptelor de clasă, cauzele, sensul și perspectiva lor istorică¹, pînă la elaborarea unor sinteze² - dovedesc interesul deosebit al istoricilor marxiști pentru problematica socială.

- 1 Pe prim planul cercetării s-au situat luptele petroliștilor și ceferiștilor (1929-1933) căror le-au fost dedicate zeci de studii din care enumerăm pe cele mai caracteristice: "Luptele din februarie 1933" (București, editura F.M.R., 1949, 31 p); Ghivu Stoica "Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933" (București, E.P.L.P., 1953, 145 p); "25 de ani de la luptele eroice ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933" (Editorial în "Anale de istorie" nr.1/1958); Gh.Vasilachi "P.C.R - organizatorul și conducătorul eroicelor lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933" ("Lupta de clasă" nr. 2/1959); Gh. Vasilachi, N.Lupu "Rolul luptelor muncitorimii ceferiste și petroliste din ianuarie-februarie 1933 în stăvilirea fascizării țării" ("Anale de istorie" nr.3/1961); D.Tutu, V. Alexandrescu, I.Ceaușescu "Contribuția luptei ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933 la frînarea procesului de militarizare a țării" ("Studii", nr.1/1963); Gh.Stoica "Luptele din februarie 1933, o cotitură în mișcarea muncitorească din România ("Lupta de clasă", nr.1/1963); Titu Georgescu "Luptele eroice ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933 organizate și conduse de P.C.R" ("Anale de istorie" nr.1/1966).

Un mare număr de studii au fost consacrate altor ciocniri de clasă; L. Banyai "Lupta țăranilor de pe Valea Ghimeșului din octombrie 1934" ("Anale de istorie" nr.4/1955); E. Cimponeriu "Din luptele muncitorilor de la Reșița în frunte cu comuniștii în perioada 1934-1937" ("Anale de istorie", nr.1/1960); Gh. Sarafoleanu "Acțiuni ale muncitorilor șomeri din Banat în anii 1929-1933" ("Anale de istorie" nr.1/1964); I.Iacoș "Lupta clasei muncitoare sub conducerea P.C.R pentru apărarea organizațiilor sindicale februarie-octombrie 1938" ("Studii" nr.2/1964). Foarte multe date și aspecte caracteristice se găsesc în studiile cuprinzînd file de istorie locală (Hunedoara, Galați, Tilișcara, Medias, Cluj, București, Valea Jiului, Constanța, Valea Prahovei) și episoade din mișcarea grevistă ("Astra", Arad "Goldemberg"-București, "Dermata" Cluj, "Hang"-București, "Széleky și Réti" - Tîrgul Mureș; "Metaloglobus" - București, uzinele "Ferdinand" și "Nădrag" etc).

- 2 N.N Constantinescu (sub redacția) "Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România" (București, 1959, 538 p); T.Georgescu, L.Fodor "Răscoala țăranilor din Valea Ghimeșului, 1934" (București, Editura politică, 1960, 160 p - a apărut și în l. maghiară); Gh. Surpat "Pauperizarea clasei muncitoare din România burghezo-moșierească între cele două războaie mondiale" (București, Editura științifică, 1961, 300 p); E. Cimponeriu "Reșița luptătoare" (București, Editura științifică, 1965, 328 p); N.N Constantinescu "Situația clasei muncitoare din România 1914-1944" (București, Editura politică, 1966, 495 p); 26 de autori "Alianța clasei muncitoare cu țăranimea muncitoare din România 1921-1944" (Editura politică, 1969); 23 autori "1933. Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști" (Editura politică, 1971, 600 p), N.Gh.Munteanu, Gh.Ioniță "Un veac (continuare în p. 21)

Din parcurgerea acestor materiale (lectorilor acestui referat le cerem scuze pentru lungile înşiruri de titluri dar îi asigurăm că fie şi numai lecturarea lor este deosebit de utilă) câteva concluzii generalizatoare se impun:

- Ele dovedesc saltul calitativ pe care l-a atins istoriografia noastră (procesul nefiind încheiat) parcurgând etape caracterizate prin acumulări cantitative progresive şi evoluţie interpretativă.

- Dovedesc şi justifică argumentat interesul pentru clasa fundamentală a societăţii româneşti interbelice - clasa muncitoare.

- Vădese o slabă preocupare pentru clasa ţărănească şi lupta sa socială - ceea ce este o dovadă de subestimare a acestui aliat firesc al proletariatului.

- Acordă atenţie făuririi alianţei muncitoreşti-ţărăneşti dar, lipsind cunoaşterea aprofundată a unuia din parteneri, tratarea problemei este deficitară.

- Ignoră sau tratează colateral profilul, structura şi manifestările celorlalte clase şi grupuri sociale (burghezie, moşierime, intelectuali etc) văzute în sine - ceea ce contribuie la slaba argumentare a bazei economice-sociale a partidelor politice din perioadă, a poziţiei lor în problemele cu care a fost confruntată România.

- Din aceleaşi motive, nu sînt tratate decît accidental relaţiile, contradicţiile neantagonice, alianţele şi ciocnirile de interese dintre grupurile socio-economice exploatare - deşi sînt atît de necesare pentru înţelegerea unor momente politice (interne şi externe).

- Pun accentul (ceea ce este firesc) pe prezentarea datelor menite să redea tabloul exploatării maselor muncitoare. Dar prezentarea nenuanţată a acestor aspecte, lipsită uneori de obiectivitate sau denotînd un fel de "teamă" de a arăta şi unele îmbunătăţiri (datorate fie stadiului de dezvoltare economică, fie raportării unor succese revendicative) duce la impresia unei

(continuare din pag. 20)

de istorie a minerilor de pe Jiu" (Editura politică, 1971, 208 p); V.Gh.Ionescu "Mişcarea muncitorească din Valea Prahovei" (Editura politică, Colecţia "Bib. de istorie"); Ilie Ceauşescu şi autorii "Mişcarea muncitorească şi legislaţia muncii în România 1864-1944" (Editura ştiinţifică, 1972, 365 p); Gh.I.Ioniţa, A.Silion "Clasa muncitoare - forţa socială fundamentală a mişcării antifasciste din România" (Editura politică, 1974, 182 p)

pauperizări continue, cronice, absolute, manifestată pe parcursul întregii perioade (atât la muncitori cât și la țăranii).

- În contrast cu acest tablou, situația claselor ^{opuse} este urmărită cu predilecție sub aspectul îmbogățirii continue, a exploataării nemiloase pentru stoarcerea de profituri cât mai mari (realitate de necontestat!). Dar lipsesc din aceste analize celelalte laturi obiective ale acțiunilor și formelor de manifestare ale acestor clase (în dinamica social-economică) care ar conduce spre interesante concluzii în ce privește rolul jucat de ele în istoria națională.

- Numai prin tratarea fenomenelor sociale în toată complexitatea și interdependența lor, s-ar putea pune la dispoziția istoriei, ca știință, acele date și concluzii care s-o conducă la elucidarea unor teme fundamentale ca: orînduirea capitalistă (și fazele ei) în perioadă, structura socială caracteristică ei, și, în ultimă instanță, regimul politic al României interbelice.

- Culgerile de documente care au apărut pînă acum sînt selectate pe aceleași **direcții** (ca în cazul lucrărilor) fiind foarte necesară îmbogățirea lor tematică.

- Există o serie de interpretări eronate (care nu au fost încă reformulate), concluzii contradictorii (la același autor; în epoci diferite și de la un autor la altul).

- Insfîrșit, o manieră de scriere monotonă, plicticoasă, încărcată de factologie și date care face lecturarea neatractivă.

Ca și în cazul problemelor economice, în majoritatea lucrărilor de istorie politică tematica socială este oglindită corespunzător cerințelor subiectelor, completînd astfel tabloul general. Mai mult, considerăm mai nuanțate și mai bogate în interpretări concluziile trase din necesitatea de a explica substratul social al unor situații politice, suplinind, într-o oarecare măsură, lacunele semnalate în lucrările cu specific exclusiv social.^x

^x Avem în vedere, în mod deosebit, literatura istorică tratînd mișcarea antifascistă, viața politică internă, politică externă a României.

3. Viața politică internă este un alt domeniu în care istoriografia noastră a acumulat notabile cuceriri. Pentru a putea sistematiza câteva concluzii privitoare la aceste preocupări, ne permitem o grupare convențională a lor în câteva subprobleme subliniind inexistența unor granițe între ele, ci, dimpotrivă, interpretarea și contopirea lor într-un tot (de aici și posibilele erori de încadrare adecvată!).

a) O primă categorie ar fi cea care însumează lucrările¹⁾ care au în centrul analizei lor vârful ierarhiei politice românești-monarhia.

- 1 Lucrețiu Pătrășcanu "Sub trei dictaturi" (Editura politică, București, 1970); T. Bugnariu, L. Banyai "Trădarea Transilvaniei de către Carol I și Carol II de Hohenzollern în ajunul primului și celui de-al II-lea război mondial" ("Studii", I, 1954, pp. 107-121); S. Mușat "Eșecul instaurării dictaturii regale în 1931" ("Studii" nr. 5/1956); Th. Necșa "Criza dinastică din 1926-1930" ("Studii" nr. 6/1957); "Unele documente și articole privind lupta antimonarhică a P.C.R." ("Anale de istorie", nr. 1/1959); C. Murgescu "Politica antițărănească a monarhiei de hohenzollern" ("Cercetări filozofice" nr. 6/1962) "Monarhia, principalul stâlp al reacțiunii burghezo-moșierești" ("Anale de istorie" nr. 6/1962); Gh. Surpat și autorii "Caracterul antinațional și exploatarea monarhiei" ("Probleme economice", nr. 12/1962); V. Anescu "Rolul monarhiei în jefuirea și exploatarea poporului român, în aservirea economică a țării față de puterile imperialiste" ("Anale de istorie" nr. 6/1962); Gh. Tuțui, M. Popa "Hohenzollernii în România" (Editura politică, 1962); V. Liveanu "Cu privire la legătura camarilei lui Carol al II-lea cu vîrfurile capitalului monopolist 1930-1940" (în "Omagiu lui P. Constantinescu-Iași" Ed. Academiei R.F.R., 1965); Al. Gh. Savu "Carol al II-lea și partidele burghezo-moșierești 1930-1937" ("Studii" nr. 2/1967); "Monarhia de Hohenzollern văzută de contemporani" (Antologie, Editura politică, 1968, 645 p); A. Petric "Criza dinastică 1927-1930" ("Anale de istorie" nr. 2-3/1968); A. Simion "Agonia unui regim. Ultimele zile ale domniei lui Carol al II-lea" ("Magazin istoric", nr. 4/1968); C. Murgescu "Casa regală și afacerile cu devize 1935-1940" (Editura Academiei R.S.R., 1970); Al. Gh. Savu "Dictatura regală" (Editura politică, 1970, 483 p); Fl. Nedelcu "Carol al II-lea și Garda de fier de la relații amicale la criză 1930-1937" ("Studii" nr. 5/1971).

Spațiul nu ne permite intrarea în detalii. În general, apreciem că prin cele două monografii substanțiale datorate lui Lucrețiu Pătrășcanu (ca început al istoriografiei marxiste) și lui Al.Gh.Savu (ca stadiu actual al interpretării) problemele fundamentale par a fi rezolvate. Si totuși... revine criticii istoriografice să se pronunțe asupra chestiunilor contradictorii avansate pe parcursul evoluției istoriografiei marcate de aceste două lucrări, pe de o parte, și istoricilor, de a aprofunda anumite fațete mai puțin ~~apropiate~~ din domnia de 40 ani a regelui Carol.

b. O a doua categorie ar fi cea a lucrărilor cu ponderea analizei pe activitatea guvernelor care s-au perindat la cîrma țării*.

Pentru perioada pe care o analizăm, observăm lipsa unor lucrări care să analizeze politica guvernelor din perioada 1929-33 și sub alte aspecte decît cele determinate de criza economică și de luptele muncitorești din 1929 și februarie 1933.

Se simte nevoia cunoașterii ultimelor guverne ale P.N.Ț. pentru a putea adînci aspectul metamorfozării acestuia față de perioada cînd s-a aflat în opoziție, pe de o parte, de a descifra tendințele manifestate în acțiunea de guvernare și repercutarea lor în pulverizarea și conturarea unor curenți în sînul partidului, pe de altă parte. De asemeni, guvernarea Iorga-Ârgetoianu s-ar cere adîncită fie și pentru a demonstra concordanța dintre programul și

-
- x. Lucrețiu Pătrășcanu "Probleme de bază ale României" (1944); "Sub trei dictaturi (1944); M.Dogaru "Analiza statistică a <<democrației parlamentare >> din România (Editura P.S.D, București, 1946); M.Florescu "Alegerile parlamentare în lumina cifrelor și a faptelor 1918-1937" (București, Editura P.C.R, 1946); A.Petrie "Din politica antipopulară și antinațională a guvernelor burghezo-moșieresti în perioada crizei economice mondiale: legile de conversiune a datoriei agricole" ("Analele Universității București", IX/1960); Gh.Ioniță "Succesele forțelor democratice din România în alegerile comunale și județene din anii 1936-1937" ("Studii, nr.4/1965); "Din istoria contemporană a României. Culegere de studii (Editura științifică, 1965, 459 p); I.Scurtu "Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1937" ("Studii, nr.1/1962);
(continuare în p. 25)

posibilitatea practică de guvernare a partidului marelui savant.
 Mai ales ^{în lucrările} din primele două etape istoriografice, sînt vehiculate
 etichetări eronate la adresa diverselor guverne (fascizante, fasciste
 etc), supralicitate intențiile lor imperialiste războinice (vizînd
 îndeosebi U.R.S.S) și descrise nenuanțat conținutul și sensul operei
 de cîrmuire a țării.

Dacă pentru guvernările P.N.L (Gh. Tătărescu) și cele din
 timpul dictaturii regale există o foarte masivă prezentare a poli-
 ticii externe din timpul lor (vezi mai departe), interesul pentru
 activitatea de guvernare internă, pentru legislația emanată (cu
 excepția celei muncitorești care-și găsește ^ovoarecare oglindire)
 este mult diminuat.

Se resimt deoseori suprapuneri generatoare de erori între
 ceea ce trebuie înțeles prin activitatea unui anumit guvern și par-
 tidul pe care nominal îl reprezenta (cazul guvernelor P.N.T. condus
 de ^{G.G. Mironescu sau} Al. Valda Voevod, a guvernului P.N.L condus de Gh. Tătărescu).
 Mecanismul funcționării parlamentarismului românesc este încă insu-
 ficient studiat, fiind limitat la prezentarea lui în confruntările
 electorale, ceea ce este foarte puțin. În sfîrșit, ca o consecință
 a unor scăderi ale istoriografiei noastre deja semnalate (de na-
 tură economică și socială) nu este încă corespunzător clarificat
 suportul social-economic al guvernelor din perioadă, relația monarh-
 guvern-parlament - partid ceea ce îngreunează emiterea unor judecă-
 ți de necontestat cu privire la regimul politic.^x

(continuare din p. 24)

Al. Gh. Savu " Dictatura regală "(1970); "P.C.R în viața social-
 politică a României" 1921-1944. Culegere de studii"(Editura militară,
 1971, 422 p); A.Simion "Dictatul de la Viena"(Editura Dacia, Cluj,
 1972, 307 p; Gh.I.Ioniță "P.C.R în lupta pentru realizarea unui
 front larg al forțelor democratice din România în alegerile parla-
 mentare din decembrie 1937 ("Anale de istorie" nr.3/1972); Fl.
 Nedelcu "Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii
 regale" (Editura Dacia, 1973, 314 p).

^x Unele din aceste aspecte le-am găsit interesant tratate în
 teza de doctorat a lui Al.Gh.Savu, "Partidele politice în perioada
 dictaturii regale", care nu este încă publicată.

c) O altă categorie ar fi cea care grupează lucrările cu referiri ample la viața partidelor.^x

Este adevărat, că toate temele tratate de literatură istorică, privind perioada interbelică, cuprind dese referințe la poziția adoptată de partide într-un moment sau altul. Pentru unele din aceste momente (îndeosebi privind atitudinea față de fascism și de pericolele externe generate de el) există certe reușite. De asemeni, pentru anumite etape cronologice (cu semnificație de răscruce politică) - ca cele din noiembrie-decembrie 1937; februarie-martie 1938; martie-aprilie 1939; august-septembrie 1939; iulie-august 1940 - beneficiem de o judicioasă radiografie a implicării diverselor forțe politice. Pe scurt, la orice pagină am deschide cărțile noastre de istorie... vom întâlni amintite P.N.I., P.N.T., Garda de fier, ș.a.m.d. După părerea noastră există totuși un ... "dar". El se referă la faptul că exceptînd P.C.R (de care ne vom ocupa aparte), nu avem încă lucrări care să trateze unitar, în forme corespunzătoare genului, istoria partidelor politice din România interbelică (ca sistem și pentru fiecare partid în parte).

Această realitate istoriografică poate determina justificate întrebări și nedumeriri: sistemul de partide din România interbelică a avut o determinare obiectivă? Care au fost elementele de continuitate și discontinuitate pe scara evoluției politice a societății românești din acest punct de vedere? Au existat partide viabile, cu rol hotărîtor în mecanismul social-economic și politic al României? Mai exact ^{Solicitînd} (solicitînd) întreaga forță de discernămint a istoricului), se poate înrădăcina ideea că în perioada interbelică P.C.R a fost forța politică fundamentală, hotărîtoare și "singura" care a adoptat pozițiile cele mai consecvente și conforme intereselor naționale?

^x L. Pătrășcanu "Problemele de bază..." și "Sub trei dictaturi" (1944); M. Dogan "Analiza statistică a <<democrației parlamentare>> din România" (1946); Georgescu Titu "La cinquieme colonne en Roumanie" ("Revue d'histoire de la 2^e guerre mondiale", nr. 70/1968); Gh. Ioniță "Frontul Plugarilor" (Editura politică, 1970); M. Fătu, I. Spălățelu "Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist" (Editura politică, 1971); M. Fătu "Sfîrșit fără glorie" (Editura științifică, 1972). La acestea, trebuie să adăugăm majoritatea lucrărilor amintite la subproblemele precedente.

Să fi început "sfârșitul fără glorie" a partidelor burgheze imediat după primul război mondial (în cazul unora din ele - P.N.T de exemplu - odată cu nașterea lor)?

La aceste întrebări se poate răspunde numai cu aprofundate susțineri științifice, care în stadiul actual al istoriografiei trebuie și pot să se pronunțe.

Pe scurt, sînt necesare monografiile tratînd istoriile P.N.L și P.N.T (cu ramurile, dizidențele și curentele lor), P.N.C și Garda de fier (în toate ipostazele lor de manifestare), a diverselor altor grupări politice mai mici sau mai mari (P.N.D-Iorga, partidele minorităților naționale etc, etc) - monografiile care să studieze în toate componentele lor (doctrină, program, compoziție socială, acțiune de opoziție și guvernamentală) profilul acestor organisme politice^x.

O mențiune aparte se cuvine pentru P.S.D și P.S.I (U), cele două partide muncitorești a căror istorie și experiență se cer cu stringență redimensionate, reconsiderate și puse în circulația istoriografică internă și internațională.

În ceea ce privește P.C.R, după cum deja am amintit, există numeroase lucrări elaborate în toate fazele istoriografice enunțate. Dacă numărul poate spune ceva (sub aspect cantitativ) s-au scris în primele două etape istoriografice sute de articole și studii, zeci de culgeri de studii și monografii^{xx}.

^x În referatul privind doctrinele politice în perioada interbelică ne-am ocupat de unele din aceste componente.

^{xx} Spațiul ne face imposibilă enumerarea lor, fie și selectivă. De aceea amintim doar cîteva, alese în așa fel încît să exprime dominantă preocupărilor și sensul interpretativ: M. Roller "În legătură cu mișcarea muncitorească din România" (Editura P.C.R 1945, 171 p) Alex. Moghioroș "Episoade din anii eroicelor lupte ilegale ale U.T.C (Editura P.M.R 1949); "30 de ani de luptă a Partidului pentru socialism, pentru pace, pentru fericirea nației 1921-1951" (Editura P.M.R, 1951, 120 p); P.Constantinescu-Iași "Organizații de masă legale conduse de P.C.R în anii 1932-1938" (Editura Academiei R.P.R, 1952); Documente din istoria P.C.R 1917-1944 E.P.L.P, ediția II, 1953; "Documente din istoria P.C.R 1929-1933" (E.S.P.L.P, 1954, 608 p); "Momente din lupta partidului în perioada ilegalității pentru apărarea intereselor oamenilor muncii, pentru răsturnarea regimului burghezo-moșieresc" (București (continuare în p. 28)

Nu intenționăm să intrăm în analiza lor detaliată deoarece, în general, critica istoriografică și-a spus cuvântul despre ele (vezi și partea introductivă din prezentul referat). O mare efervescență științifică, cu consecințe editoriale remarcabile¹,

(continuare din pag. 27)

f.e, 1955, 15 p); In ajutorul celor ce studiază istoria P.M.R. (Editura politică, ediția I, 1956, ediția a II-a 1960); N. Petrovici, I. Bercu "Aspecte din lupta partidului pentru victoria ideologiei marxist-leniniste în mișcarea muncitorească din România" ("Lupta de clasă", nr.6/1956); "Documente din istoria P.C.R 1934-1937" (ESPLP, 1957, 528 p); "25 de ani de la Congresul al V-lea al P.C.R 1931-1956" (ESPLP, 1957, 39 p); "Documente din istoria U.T.C 1917-1944" (Editura tineretului, 1958, 495 p); "Lupta P.C.R împotriva fascizării țării pentru crearea frontului popular antifascist 1934-februarie 1938" (E.S.P.L.P, 1958, 72 p - cu o ediție în l. maghiară); "Lupta P.C.R în perioada crizei economice 1929-1933" (E.S.P.L.P, 1958, 56 p); Gh. Vasilachi "Lupta partidelor comuniste și muncitorești pentru unitatea clasei muncitoare" ("Anale de istorie", nr.6/1959); E. Neamu, A. Fedotova "Din lupta P.C.R împotriva tirării României în războiul antisovietic, septembrie 1939-iunie 1941" ("Anale de istorie" nr.3/1960); Gh. Gheorghiu Dej :40 de ani de luptă sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului" ("Anale de istorie" nr.3/1961) I. Vîntu "Lupta P.C.R împotriva politicii reacționare a regimului burghezo-moșieresc de înlăturare a clasei muncitoare și a partidului ei marxist-leninist de la participarea la viața politică a țării" (Studii și cercetări juridice, nr.4/1961, pp.553-596) Document

- 1 "Momente din istoria P.C.R" (Editura politică, 1966); T. Georgescu "Organizații de masă legate conduse de P.C.R 1932-1934" (Editura politică, 1967); A. Petric, Gh. Tuțui "Unificarea mișcării muncitorești din România" (Editura Academiei R.S.R, 1968; ediția a II-a revăzută, "Biblioteca de istorie 1971); I. Ardeleanu "Muzeul Doftana" (Editura Meridiane, 1968); O. Matichescu, El. Georgescu "1 Mai în România" (Editura politică, 1970, 364 p; N. Popescu "Congresul al V-lea - etapă importantă în dezvoltarea P.C.R" ("Anale de istorie", nr.6/1971); Ilie Ceaușescu "P.C.R - stegarul luptelor revoluționare din anii 1929-1933" (București, 1971, 608 p); C. Bărbulescu, Fl. Dragne și autorii "File din istoria U.T.C" (Editura politică, 1971); "P.C.R în viața social politică a României 1921-1944" (Editura politică, 1971, 422 p); Gh. I. Ioniță "P.C.R și masele populare" (București, 1971, 375 p); I. Popescu-Puțuri, T. Georgescu "Purtători de flamuri revoluționare" (București, 1971, 375 p); I. Popescu-Puțuri, T. Georgescu "Purtători de flamuri revoluționare" (București, 1971, 472 p); I. Ceaușescu și autorii "Activitatea P.C.R în rîndurile armatei 1921-1944" ("Anale de istorie", nr.4/1971); Fl. Dragne, C. Petculescu "Călirea revoluționară a tineretului, obiectiv major al activității PCR 1921-1944" ("Anale de istorie", nr.5/1971); C. Ilie "Lupta întregului popor pentru apărarea independenței naționale a patriei în concepția P.C.R 1921-1944" ("Anale de istorie" nr.2/1972); Gh. Matei "Aspecte și trăsături ale activității P.C.R pentru făurirea F.U.M 1921-1944" ("Anale de istorie", nr.3/1972; "Tineretul

(continuare în p. 29)

a fost fără îndoială determinată de documentele ultimelor congrese ale P.C.R (IX, X, XI), de cuvântările rostite de tovarăşul Nicolae Ceauşescu cu ocazia unor aniversări de seamă din istoria patriei şi partidului nostru - 45 şi 50 de ani de la crearea P.C.R, 80 de ani de la înfiinţarea P.M.S.D.R, 25 şi 30 de ani de la insurecţia naţională antifascistă şi 30 de ani de la victoria definitivă asupra fascismului - şi a unor întâlniri de lucru. (Păstrându-şi categoric importanţa de fundament ideologic, politic şi istoric al documentelor de partid, ne pronunţăm pentru încorporarea lor şi în tezaurul istoriografiei româneşti, marxiste).

După cum este uşor de constatat, s-a reuşit abordarea în aceste lucrări a unei game variate problematice privind partidul marxist-leninist al clasei muncitoare din România. Pentru deceniul pe care îl analizăm, există o acoperire pe verticale tematice şi pe orizontale cronologice a celor mai importante aspecte: rolul partidului în viaţa social-economică şi politică a ţării, tactica şi strategia sa în context naţional şi internaţional, forţa sa morală-politică în antrenarea maselor largi în acţiunile cu caracter social-economic şi politic prin intermediul organizaţiilor legale de masă, eforturile sale susţinute în vederea unităţii de acţiune şi luptă a clasei muncitoare, capacitatea sa organizatorico-politică în antrenarea diverselor forţe politice în cadrul mişcării antifasciste, metodele şi mijloacele folosite pentru îndeplinirea

(continuare din p. 28)

comunist în acţiune - culegere de studii (Editura ştiinţifică, 1972); Mircea T. Muşat "Momente de mare semnificaţie istorică ale luptei revoluţionare şi progresiste din România" ("Anale de istorie" nr.1/1973); Fl. Nedelcu "P.C.R în viaţa politică a României 1934-1940" ("Anale de istorie" nr.5/1973); I. Babici, Gh. Ioniţă "Tradiţii de solidaritate internaţionalistă a P.C.R" (Editura politică, 1973, 105 p); "Unitatea de acţiune a clasei muncitoare din România" (Editura politică, 1974, 334 p); "Documente privind activitatea P.C.R în armată 1921-1944" (Editura militară, 1974, 267 p); "Activitatea P.C.R în armată 1921-1944" (Editura militară, 1974, 307 p); T. Georgescu "Între două revoluţii" (Editura Scrisul românesc, Craiova, 1974, 422 p); I. Spălăţelu "Printre foarfecele cenzurii..." (Editura politică, 1974, 195 p); Ion Popescu-Fuţuri "Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială şi naţională. P.C.R, continuatorul tradiţiilor de luptă pentru suveranitatea şi independenţa poporului român" ("Anale de istorie", nr.3/1975).

cu succes a obiectivelor urmărite - presa legală și ilegală, întrunirile, demonstrațiile ș.a.m.d. atitudinea adoptată față de momentele hotărâtoare care au jalonat politica externă a țării.

Se pot observa totuși unele etape și momente mai intens studiate (1929-33, februarie 33; alegerile parlamentare parțiale din 1936 și cele generale din 1937) sub aspectul contextului intern, iar altele avînd în primplanul analizei cauze externe (1938-1940). Dacă pînă la un punct această opțiune este explicabilă, ea nu trebuie făcută în detrimentul și prin ignorarea și a celorlalte componente care alcătuiesc întregul.

În ceea ce privește exigența interpretativă se pot constata. în ultima fază istoriografică, eforturile meritorii în prezentarea reală, nuanțată, cu părțile luminoase dar și cu umbrele ce au caracterizat activitatea partidului. De sigur că există încă multe posibilități de a adînci și îmbogăți aceste aspecte, pentru generalizarea și teoretizarea unei experiențe care să contribuie la îmbogățirea creatoare a materialismului dialectic și istoric marxist.

În acest bogat peisaj editorial, conținînd un valoros material istoriografic se pot totuși găsi și unele neîmpliniri care își așteaptă rezolvarea. Încercăm o ierarhizare a lor, nu atît valorică, cît logică.

- Critica istoriografică ar trebui să procedeze la o reanalizare a întregii producții științifice pe problemă, clarificînd contradicțiile, înlăturînd erorile, explicînd cauzele ce le-au determinat, păstrînd în patrimoniul istoriei acele lucrări și concepții care și-au demonstrat autenticitatea și valabilitatea.

- Ar fi utilă apariția (în paralel) a unor volume de documente pe anumite problematici și a unor sinteze legate de ele. Exemplul nr.1 oferă inițiativa editurii militare cu cele două volume (documente - culegere de studii) privind activitatea P.C.R în armată .

- Acestora, le-ar putea urma apoi editarea unor volume de documente (pe criteriul cronologic), deoarece cele aflate în circulație sînt de mult depășite, necorespunzătoare, chiar dăunătoare .

- Trebuie, oare, să ne mai îndoim de necesitatea apariției unor sinteze judicioase întocmite, fie pe anumite aspecte problematice fie în etape cronologice?

- Cît de stringentă a devenit elaborarea unei Istorii a P.C.R., aceasta nici nu mai trebuie să o demonstrăm.

Stadiul atins de cercetarea științifică, cadrul instituțional (atît de cercetare cît și de editare) și, mai ales, sarcinile ce revin istoricilor în lumina Programului P.C.R., adoptat la Congresul al XI-lea, impun realizarea acestor imperative.

d) Politica externă. - fiind vorba de circumstanțele anilor 1930-1940 este firesc să fie ^{de} focarul preocupărilor literaturii istorice marxiste.

Este domeniul tematic care a stat, pe parcursul celor trei etape istoriografice, în cea mai mare măsură, sub incidența conjuncturii internaționale postbelice în care a evoluat România după august 1944.

Atît în documentele P.C.R cît și în diversele expuneri ale conducătorilor lui, problemele recentului război care se terminase, consecințele sale care s-au cristalizat în următorii ani, pînă la încheierea păcii, și după aceea, și-au găsit exprimarea corespunzătoare momentului. În lucrările de istorie apărute, ele au fost tratate în aceeași lumină. La această situație s-au mai adăugat și o suită de cauze subiective care țineau, mai ales, de lipsa unei documentări corespunzătoare, arhivele conținînd sursele de investigație neputînd încă să fie cercetate. Se apela de aceea la documentele de partid din perioada interbelică și război, la ceea ce literatura istorică sovietică putea să furnizeze. Exemplificăm această perioadă istoriografică (1944-1947), cu cîteva lucrări de bază¹ (specificînd că în presa timpului erau publicate unele materiale destul de interesante de studiat). În esență, aceste lucrări considerau politica externă românească (premergătoare și concomitentă războiului mondial) ca o politică reacționară, imperialistă, cu tendințe anexioniste, de jaf, și furibund anti-comunistă, care a dus în mod inexorabil la declanșarea războiului antisovietic, exprimînd continuarea politicii, cu "alte mijloace"².

¹ L. Pătrașcanu "Probleme de bază... (Introducere) 1944 și "Sub trei dictaturi" (1944); M. Roller "Istoria României"-manual (capitolele privitoare la politica externă), 1947.

² L. Pătrașcanu "Probleme de bază..." pp. 9-21.

Aprecierile și etichetările, la adresa trădării naționale a intereselor țării de către guvernanți, erau frecvente; momentele pozitive (de ex. stabilirea relațiilor diplomatice româno-sovietice) erau suspectate de rea-credință și ipocrizie iar cele critice (septembrie 1939, iulie-august 1940) prin prisma motivării politicii juste a U.S., în opoziție cu cea trădătoare a României. În următoarea fază istoriografică (1948-1964), oglindirea problemelor fundamentale ale politicii externe românești s-a menținut pe aceleași coordonate, cărora li s-au adăugat noi fațete în perioada stalinistă și a războiului rece. Ar fi greșit totuși să absolutizăm, deoarece, treptat, pe măsura posibilităților oferite de adâncirea documentării, încep să circule în istoriografia noastră o serie de fapte și date care sugerau și alte posibile interpretări. Părerea noastră este că această etapă a avut o mare importanță sub aspectul accesului istoricilor la multe surse documentare care le-au facilitat o acumulare substanțială din care își vor extrage concluziile lucrările ce au apărut în următorii ani.

Nu intrăm de aceea în analiza amănunțită a istoriei editate pe această problemă, limitându-ne să enumerăm câteva titluri concludente¹.

- 1 I. Maciu "Despre acțiunea imperialiștilor anglo-americani în România în ajunul ultimului război mondial" ("Studii" nr. 2/1951); Eliza Campus: "Despre politica externă antinațională a guvernelor burghezo-moșierești din România în timpul politicii imperialiste de așa zisă 'neintervenție': 1936" ("Studii" nr. 3/1952) "Despre politica externă a guvernelor reacționare românești în etapa trădării de la München, 1937-1938" ("Studii" nr. 6/1953); "Acapararea economică politică a României de către Germania hitleristă în anii 1937-1938" ("Studii" și referate de istoria României", partea II-a, 1954); St. Safta "Aspecte din înarmarea României burghezo-moșierești împotriva U.R.S.S în pericula crizei economice mondiale 1929-1933" ("Studii", nr. 4/1955); J. Benditer "Anschluss-ul și unele consecințe ale lui asupra politicii externe a României" ("Studii și cercetări ale lui asupra politicii externe a României" ("Studii și cercetări științifice", Iași, nr. 7/1956, fasc. 2); El. Campus "Tratatul diplomatic în preajma dictatului de la Viena - aprilie-august 1940" ("Studii", nr. 3/1957); "Poziția României în timpul primei faze a celui de-al II-lea război mondial, septembrie 1939-aprilie 1940" ("Studii, Articole de istorie, 2/1957); V.A. Varga "Atitudinea guvernului român burghezo-moșieresc față de tratativele anglo-franco-sovietice din anul 1939" ("Studii" nr. 4/1960); El. Campus "Criza politică a dictaturii regale, 1940" ("Studii și articole de istorie", IV, 1962).

Consecvenți cu metodologia uzitată pînă acum, începem prezentarea fazei ultime istoriografice prin enumerarea tematică cronologică, formula cea mai concentrată pe care o putem folosi în prezentul referat.

Pentru facilitarea tragerii unor concluzii adecvate, delimităm pentru această etapă o primă fază, de tranziție (cu tot ceea ce poate însemna folosirea acestui termen) în care pe lîngă menținerea unor teze perimate, își fac loc tot mai evident, tendințele înnoitoare interpretative¹. Acestui început îi va urma o autentică explozie editorială (să îndrăznim să semnalăm o aparentă acalmie după 1971?) care a determinat de fapt reconsiderarea (mai bine zis scrierea științifică) literaturii istorice românești pe problemele de politică externă și diplomatică².

- 1 A.Niri "Istoricul unui tratat înrobitor (Editura științifică, 1965); Gh. Zaharia, D.Tuțu "Aspecte ale politicii externe a României în anii 1933-1936" ("Anale de istorie," nr.5/1965 la rubrica "Discuții" I.M.Oprea "Nicolae Titulescu" (Editura politică, 1966); V.Moisuc "Acțiuni diplomatice desfășurate după Anschluss de România împotriva expansiunii Germaniei hitleriste spre sud-estul Europei" ("Studii" nr.4/1966), "Orientations dans la politique extérieure de la Roumanie après le pacte de Munich" "Revue roumaine d'histoire", nr.2/1966) El.Campus "Politica externă a României în perioada dintre cele două războaie mondiale" ("Studii". Articole de istorie" nr.10/1967); I. M. Oprea "O etapă rodnică din istoria relațiilor diplomatice româno-sovietice 1928-1936" (Editura politică, 1967); N.Titulescu "Documente diplomatice" (Editura politică, 1967 și Discursuri" (Editura științifică" 1967).
- 2 El. Campus "Mica Înțelegere. Istoricul și activitatea organizației" (Editura științifică, 1968, 407 p); Cr. Popișteanu "România și Antanta Balcanică. Momente și semnificații de istorie diplomatică" (Editura politică, 1968); Gh.Zaharia "La politique extérieure de la Roumanie avant la Deuxième Guerre mondiale" ("Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale", nr.70/apr.1968); T. Georgescu "Bilanț și învățăminte la finele celui de-al doilea război mondial" ("Anale de istorie", nr.6/1969); "Studii privind politica externă a României 1919-1939" (Editura militară, 1969); V.Moisuc "Cu privire la originile și caracterul celui de-al doilea război mondial" ("Anale de istorie" nr.6/1969); El. Gh.Savu "Dictatura regală" (Editura politică, 1970); V.Moisuc, Fl.Nedelcu "Problemele politicii externe a României reflectate în documentele Plenarelor a V-a și a VI-a ale C.C. al P.C.R. (1936, 1939) ("Anale de istorie" nr.6/1971; Tr. Bunescu "Lupta poporului român împotriva dictatului de la Viena" (Editura politică, 1971); El. Campus "Înțelegerea Balcanică" (Editura Academiei R.S.R., 1972); Gh.Matei "Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României 1919-1934" (Editura Academiei, R.S.R., 1971); V.Moisuc "Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938 - mai 1940" (Editura Academiei R.S.R., 1971); Gh.Zaharia (coordonator) și autorii "Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial" (Editura politică, 1971); A. Simion (continuare în p.34).

Iată câteva concluzii (pe care le vom justifica corespunzător în teza de doctorat) pe care ținem să le punctăm:

- Tema s-a bucurat de atenția unui grup de cercetători **care** au preocupări, prin excelență, de politică diplomatică și externă, de aici avantajele (dar și unele limite) unei cunoașteri aprofundate a problemelor. Pentru unii din ei, evoluția propriilor lucrări poate oferi schematic, evoluția însăși a istoriografiei problemei (cazul El.Campus).

- Există (și acest lucru este pozitiv) o serie de probleme și momente care au fost tratate prin optica personală a fiecărui istoric dând ocazia unor controverse și clarificări utile (vezi: Antanta Balcanică, pactul de la Munchen, tratatul economic româno-german, neutralitatea României, dictatul de la Viena ș.a).

- Există etape cronologice abordate cu predilecție (1938-1939) și etape mai puțin analizate (1930-1933, 1940).

- Dacă sintezele au avantajul unor dezvoltări de proporții, articolele și studiile luminează în chip fericit momente și episoade semnificative, exprimând totodată nota de avangardă, de anticipare a sensurilor înnoitoare de care știința istorică dă dovadă. (De altfel, după părerea noastră, pulsul cotidian al istoriografiei este dat de revistele de specialitate, editurile consfințind cuceririle stabilizate. Opinia aceasta am punctat-o numai în lumina preocupărilor de ierarhizare cronologică cu care am operat).

- Se simte tot mai mult necesară editarea unor volume de documente (problematic sau cronologice). Ar fi de asemenea utilă tratarea sintetică sau monografică a unor aspecte privind relațiile bilaterale ale României în perioadă (de exemplu: româno-ungare, româno-germane, româno-sovietice, româno-iugoslave ș.a.m.d) prilej foarte nimerit pentru elucidarea unor concepții și teze controversate, polemice din istoriografia străină.

- Ar fi în favoarea conduitei unei istoriografii științifice militante, tratarea cu curaj și discernământ politic a acelor chestiuni care fac subiectul unor interpretări de rea intenție față de

(continuare din p. 33)

"Dictatul de la Viena" (Editura Dacia 1972); Fl.Nedelcu "Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale" (Editura Dacia, 1973); Gh.Măței "Reflecții asupra problemelor securității și dezarmării internaționale în perioada interbelică" ("Anale de istorie" nr.3/1973; O.Maticescu "Opinia publică internațională despre dictatul de la Viena" (Editura Dacia, 1975); Gh.Zaharia, I.Cupșa, Al. Vianu "Al doilea război mondial (schită istorică)" (Editura politică, 1975); Gh.Zaharia, M.Mușat "Lupta pentru independență și unitate statală" - permanență a istoriei poporului român" ("Anale de istorie" nr.1/1975.

politica externă românească a perioadei.

- O mai spornică politică editorială în limbile de circulație internațională ar constitui, fără îndoială, una din căile prin care punctul de vedere al istoricilor români s-ar face cunoscut peste hotare^x. În ceea ce privește tratarea, în toată complexitatea realităților, a politicii externe și a diplomației românești, va fi de mare ajutor rezolvarea unor lacune și pete albe (semnalate în paragrafele anterioare) privind aspectele economice, sociale și de politică internă ale succesivelor guvernări interbelice.

- În sfârșit, cu riscul de a ne atrage zîmbete, ... în desfășurarea evenimentelor dramatice ce au jalonat anii 1930-1940, România nu a avut și ea un "front invizibil", servicii de spionaj și contra-spionaj, care ar putea oferi cîteva pagini de istorie a războiului "secret"?

e) Mișcarea antifascistă - cu dubla ei geneză (în realitățile interne și în pericolele generate de fascismul extern) care i-a determinat și cele două direcții de manifestare - s-a bucurat de o literatură istorică prodigioasă, variată și în continuă îmbogățire.

Ea a avut în vedere investigarea, clarificarea, analizarea și descrierea celor două forțe implicate în termenul generic de antifascism. Fascismul în sine și în manifestările sale exterioare a constituit subiectul unor lucrări speciale¹.

X Din datele pe care le deținem, pînă în prezent, din acest punct de vedere situația se prezintă astfel: nu s-a tradus nici o lucrare cu tematică axată exclusiv pe politica externă a țării în perioada dintre cele două războaie; cele cîteva traduceri onorate de editura Meridiane, reprezintă versiuni prescurtate (le-am numi "de popularizare") utile dar nu suficiente. "Revue roumaine d'histoire" cît și colecția inițiată preia, de obicei, articole și lucrări de mici proporții apărute, ceea ce este la fel de util dar nu poate suplini cerința pe care am enunțat-o. Cît despre istoriile generale (compendiile) care s-au tradus, în ele politica externă își găsește o tratare sumară, determinată de echilibrul și economia cerută de acest gen.

2 L. Pătrășcanu "Sub trei dictaturi" (1944) și "Curente și tendințe în filozofia românească (1945); N. Copoiu "Atitudinea potrivnică a oamenilor de cultură față de expansiunea ideologiei naziste în România" (Anale de istorie" nr.6/1963); T. Georgescu, "N. Iorga împotriva hitlerismului" (Editura științifică, 1966); T. Georgescu "Intellectuali antifasciști în publicistica românească" (Editura științifică, 1967); I. Spălățelu "Presa revoluționară și democratică din anii 1933-1937 despre sprijinul acordat organizațiilor fasciste de cercurile reacționare interne și externe" ("Anale de istorie", nr.4/1967); T. Georgescu "La cinquième colonne en Roumanie" ("Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale", (continuare în p.36)

sau a fost abordat în contextul unor tematici mai complexe de politică internă și externă (pe care deja le-am amintit). După cum vedem, aceste lucrări (pe care le-am enumerat aproape exhaustiv) denotă o anumită preocupare a istoricilor. Sînt puține sau multe... aceasta contează mai puțin. Important este măsura în care ele reușesc să explice fenomenul fascist (mai ales cel românesc) în toate condiționările sale (social-economice și politice). Părerea noastră este că în această direcție nu putem vorbi decât de un început de drum și că se cer încă adîncite multe probleme care ar contribui, prin rezolvarea lor, la **augmentarea** importanței mișcării antifasciste însăși. Bagatelizînd și tratînd superficial forța, prezența și manifestările emaneate de organizațiile fasciste, se diminuează, implicit, valoarea și sensul luptei de pe cealaltă parte a baricadei.

Nu același lucru se poate spune despre tratarea forțelor antifasciste, prezentă, în afara lucrărilor citate pînă acum, la mai toate paragrafele analizate, și în lucrări de sine-stătătoare.¹

(continuare din p. 35).

nr.70/1968, Al.Gh.Savu "Armand Călinescu contra Gărzii de fier" ("Magazin istoric" nr.7/1967) și "File din dosarul unei agenturi" ("Magazin istoric", nr.10/1969; M.Fătu, I.Spălățelu "Garda de fier", organizație teroristă de tip fascist" (Editura politică, 1971); P.Poni Constantinescu "Garda de fier sub judecata istoriei" ("Magazin istoric" nr.1/1971); Fl.Nedelcu "Etudes concernant le rôle de l'Allemagne dans l'évolutions des organisations fascistes de Roumanie dans la période 1933-1937" (Revue roumaine d'histoire", nr.6/1971); Gh.Ionița, A. Kerețchi "Intellectualii ieșeni în lupta antifascistă" (Iași, 1971); "Împotriva fascismului" (Editura politică, 1971) conținînd o serie de studii care își propun să clarifice condițiile apariției fascismului pe plan mondial, baza social-economică a fascismului în România, periodizarea fascismului român, Garda de fier în Parlament, relațiile dintre Gardă și Germania nazistă, penetrația ideologiei naziste în România, legionarismul și literatura; D.Micu, "Gîndirea și gîndirismul" (Editura Minerva, 1975).

1. "Lupta P.C.R împotriva fascizării țării, pentru crearea frontului popular antifascist, 1934-februarie 1938" (București, DoPIP, 1958); toate lucrările care s-au ocupat de activitatea organizațiilor de masă legale conduse sau aflate sub influența P.C.R în perioada; T.Georgescu "L'union des forces antifascistes en Roumanie et le Front populaire français" ("Le Front populaire", Paris, 1967); P.Constantinescu Iași "La lutte pour la formation du Front Populaire en Roumanie" (Bibl. Hist.Roum.1968); L.Banyai "Uniunea oamenilor muncii maghiari din România împotriva pericolului hitlerist, a horthismului și a fascismului" ("Anale de istorie", nr.5/1970); "Împotriva fascismului" (culegere de comunicări, 1971); Gh.I.Ionița "Pentru front popular antifascist în România" (Editura politică, 1971); "Din lupta antifascistă pentru independența și suveranitatea României" (Culegere de studii (Editura militară, 1971); I.Babicea "Solidaritate militantă antifascistă" (Editura politică, 1972);

Ce concluzii se pot detașa din parcurgerea acestei literaturi istorice?

Că, în linii mari, ea a îmbrățișat multiplele fațete ale domeniului mișcării antifasciste. Că există o pondere în oglindirea mișcării pe plan intern, împotriva Gărzii de fier, iar pe plan extern, împotriva Germaniei naziste. Că sînt urmărite, în evoluția lor ascendentă, conținutul și direcțiile mișcării antifasciste pe fundalul complex al situației interne și externe a României. Că sînt adîncite și tratate corespunzător importanței lor, problemele frontului unic muncitoresc, ale frontului popular antifascist și, implicit, ale rolului judecat de P.C.R. în această direcție. Că a fost fructificată o mare parte din tezaurul a ceea ce am putea numi gîndire antifascistă, militantă. Unde ar trebui să se îndrepte atenția cercetării științifice în perioada care urmează? Spre lărgirea și prezentarea nuanțată a forțelor sociale antrenate în această luptă; în aceeași optică, spre cuprinderea amplă a tuturor forțelor politice aflate, într-un moment sau altul, în conflict cu exponenții fascismului (intern sau extern); spre tragerea unor concluzii și învățături corespunzătoare - nici nihiliste dar nici apologetice - privind experiența mișcării muncitorești din România în domeniul politicii de alianțe; spre tratarea obiectivă a interdependenței dintre mișcarea antifascistă internă și cea internațională; spre lărgirea investigației în cîteva zone mai puțin cunoscute - lupta împotriva fascismului de revizionist-horthistă, împotriva coloanei a V-a substanțiale/din România reprezentată de organizațiile hitleriste săsăști, împotriva influențelor ideologice ale nazismului german și fascismului italian din doctrina și propaganda grupărilor de extremă dreapta din România ș.a.m.d.

x

x

x

(continuare din p.36)

I.Babici, Gh.Ioniță "Tradiții de solidaritate internaționalistă ale P.C.R." (Editura politică, 1973); A.Simion, St.Neagoe "Comitetul Național Antifascist din România" (Editura politică, 1973); Gh.Zăra "Premise istorice ale mișcării de rezistență antifascistă în România" ("Anale de istorie" nr.1/1974); Gh.Ioniță, A.Simion "Clasa muncitoare - forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România" (Editura politică, 1974); I.Spălățelu "Printre foarfecile cenzurii" (Editura politică, 1974); I.Popescu-Puțuri, M.Nușat "Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice împotriva fascismului, pentru preluarea puterii și construirea socialismului" ("Anale de istorie", nr.2/1975).

III. Laturi conexe, complementare istoriografiei propriu zise

În referatul de față nu ne vom ocupa de aceste probleme.

Dorim să le punctăm doar pentru că ele nu pot fi neglijate în tratarea completă a temei (acest lucru îl vom face în teza de doctorat).

Ele sînt conținute într-o serie de științe sociale de sine stătătoare sau interdisciplinare cum ar fi filozofia istoriei, sociologia, ^{istoria} diplomației ș.a.m.d.

De asemenea, se găsesc tratate în diversele lucrări cu profil de "istorie" a... culturii, literaturii, sociologiei, curenților filozofice din perioada interbelică.

Studierea lor prezintă importanță din cel puțin două puncte de vedere: pentru interesantele ipoteze și concluzii care pot fi asimilate de știința istorică, pe de o parte, și pentru a vedea cantitatea și calitatea difuziunii cuceririlor istoriografiei marxiste în angrenajul complex al științelor.

Util, dar, din păcate, destul de lipsit de foloase, s-a relevat demersul lecturării recenziilor apărute în reviste pe marginea lucrărilor istorice editate. Asemănător ne-a fost răsplătită și parcurgerea informărilor privind desfășurarea unor simpozioane sau sesiuni științifice (interne sau internaționale) care, de cele mai multe ori, se limitează la enumerarea titlurilor comunicărilor din program.

Dacă vom avea posibilitatea unei documentări adecvate, ne vom ocupa de felul cum istoriografia străină tratează istoria românească din perioada care intră în centrul preocupărilor noastre istoriografice. Ne vom opri la analiza așa-numitelor instrumente de lucru - manuale, bibliografii, cataloage, antologii - atît de necesare în procesul muncii științifice.

În sfîrșit, ne vom preocupa de forma literară de realizare a lucrărilor de istorie și de probitatea ^{lor} științifică.

x

x

x

La sfârșitul acestor câteva considerente referitoare la istoriografia marxistă privind deceniul 4, ținem să procedăm și asupra referatului nostru la o critică sumară, ocazie cu care să ne subliniem propriile limite, neîmpliniri și dificultăți. Mărturisim dintru început că limitarea paginilor, pentru acest gen de lucrare, ne-a creat serioase dificultăți. Numai simpla citare a unor titluri (care, mai ales în cazul articolelor și studiilor în publicistica noastră istorică, suferă de o veritabilă manie a unor intitulări lungi) consumă atîta spațiu, încît, dacă în folosul unei susțineri trebuie folosite și unele citate și considerații personale privind problema analizată, constăți o imposibilitate de folosire judicioasă a spațiului. Facem această remarcă nu atît pentru a scuza aspectul încărcat al lucrării la subsol, cît pentru a sesiza o chestiune, în aparență minoră, care ne preocupă pentru viitoarele etape de lucru.

Concluziile, de multe ori sintetice, sunt extrase însă din mai dezvoltatele noastre argumentări efectuate pe fișele de lectură și pe o serie de pagini elaborate anterior referatului, pentru fiecare apreciere avînd posibilitatea unei demonstrații corespunzătoare. Si totuși nouă ni s-a impus un serios semn de întrebare. Poate care și trebuie într-adevăr critica istoriografică de la noi să analizeze producția istorică pe parcursul ultimilor treizeci de ani?

Qui prodest? Istoricilor de la noi, care în marea lor majoritate cunosc tarele acestor lucrări (mă refer în special la cele din primele două decenii de după eliberare) și care le ignoră în scrierile lor din ultima decadă? Cititorilor din diverse categorii cetățenești care au fost deja atenționați, pe variate căi, asupra selecției ce trebuie să o facă în vederea desăvîrșirii culturii lor istorice, cărora istoriografia cotidiană le oferă noi și noi titluri, suficiente pentru clarificarea unor anumite probleme? Istoricului și cititorului străin, interesat de istoria României, pe care a avut sau are prilejul să o cunoască din scrierile mai rar ale istoricilor români, mai adesea ale celor din alte țări?

De răspunsul la aceste întrebări depinde în mare parte atitudinea omului de știință marxist cînd se angajează sau nu la acest travaliu. Dar oricît am fi de binevoitori față de această obligație științifică elementară ca, în tratarea unei teme, să se porceadă de la prezentarea stadiului istoriografic de la care pornește autorul, școala noastră istorică suferă de această anomalie paradoxală: lipsa acestor preocupări. Cîteva excepții și prezența unor considerații istoriografice

în mai toate tezele de doctorat nepublicate sau în controversele științifice orale, nu infirmă, credem, inițiala noastră apreciere. Chiar și atunci când sunt abordate, se găsesc expediate, de cele mai multe ori, în subsolul paginilor. (Subsolul acesta cu litere mici care a început să fie căutat cu aviditate de către toți cei interesați!).

Este tot așa de adevărat că există mari dificultăți și responsabilități în efectuarea acestui demers critic istoriografic. Dificultățile sunt obiective și subiective, uneori mai mari alteori mai mici. În primul rând problemele care fac subiectul criticii pot fi ele însele "dificile" și ele nu sunt puține și simple. De câte ori, în dezbaterile științifice orale, nu sunt avansate opinii de genul "aceasta încă nu se poate spune", "această problemă trebuie ocrotită" etc. etc.?

În al doilea rând, istoria în general, iar cea contemporană în special, a fost sub incidența anumitor împrejurări și comandamente politice. Poate fi "judecat" un istoric dintr-o anumită perioadă pentru că atunci a scris în conformitate cu tezele în circulație în acel timp? Dar dacă au scris mai mulți pe aceeași temă, pe cine trebuie să cadă alegerea exemplificării? Se poate, de altfel, stabili, fie și cronologic, cărui autor îi revine răspunderea primei interpretări de un anumit gen? (Din studiile de critică istoriografică de până acum, am constatat că alegerea cade ori pe acei ce, din diferite motive, și-au încheiat cariera științifică, ori pe un istoric... cu un nume lipsit de rezonanță consacării). Este acesta un mare impas.

Si totuși, așa cum am arătat pe parcursul întregului referat, critica istoriografică trebuie să-și spună cuvântul.

Este locul și timpul de a expune propria opinie: istoricii de astăzi trebuie să cerceteze și să scrie, să recerceteze și să rescrie aprofundând complexele aspecte ale istoriografiei interbelice, în general, și a acelor epoci și episoade care au fost tratate deficitar, în special. Este actul suprem de responsabilitate științifică cu care trebuie să se autoinvestească. În acest proces de muncă creatoare, desigur, trebuie și pot fi rezolvate și diversele clarificări istoriografice, controversele și lacunele constatate pe parcursul cercetării.

Opera de decantare valorică a scrierilor istorice din ultimii 30 de ani, după părerea noastră, se va face treptat, pe parcursul unei perioade căreia noi nu-i putem pronostica un termen. Ea trebuie să se facă însă numai în măsura în care servește adevărului, năzuirilor și intereselor țării și poporului nostru.
